

פרק ראשון: הסכסוך הישראלי-פלסטיני

מאז מלחמת ששת הימים, וביתר שאת מאז נחתמו הסכמי אוסלו בין ישראל לאש"ף ב-1993, הסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא סוגיה מרכזית בשיח הפוליטי, הציבורי והתקשורתי בישראל. הסוגיה מתעוררת לפרקים, כפועל יוצא מקיומם או מהיעדרם של אירועים אלימים ותהליכים מדיניים. השיח הישראלי בנושא חוצה את החברה מבחינה לאומית, דתית ופוליטית, ומעורבים בו שיקולים רגשיים, מעשיים, לאומיים, היסטוריים, דתיים וביטחוניים. מעורבות דעת הקהל הישראלית ביחס לסכסוך הישראלי-פלסטיני גבוהה, ובעיקר ביחס להשלכות של הסכסוך המתמשך על המציאות הישראלית ולוויכוח המתמשך בדבר נוסחאות לפתרונו. במחקרי דעת קהל ניתן למצוא התייחסות להיבטים שונים של הסוגיה כבר לאחר מלחמת ששת הימים, משום שכל דיון מהותי על הסכסוך הישראלי-פלסטיני חייב להביא בחשבון את המורכבות הרבה של דעת הקהל בנושא.

בתקופת המחקר הנוכחי (2015-2018) השתנה מקומו של הסכסוך בקרב הציבור בהתאם לאירועים, ובכל מקרה הוא סומן כאיום מרכזי. בתקופת "גל הטרור" (2015-2016), חלק גדול מהציבור סימן את הסכסוך הישראלי-פלסטיני כאיום החמור ביותר (כ-30 אחוזים, ובשילוב חמאס בעזה ובידוד בינלאומי - כ-56 אחוזים). בתקופת שקט ביטחוני יחסי בזירה זו ב-2017-2018, רק חמישית מהציבור (כ-20 אחוזים) סברו שהסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא האיום המרכזי שעומד בפני מדינת ישראל (בשילוב חמאס בעזה ובידוד בינלאומי - כ-40 אחוזים).

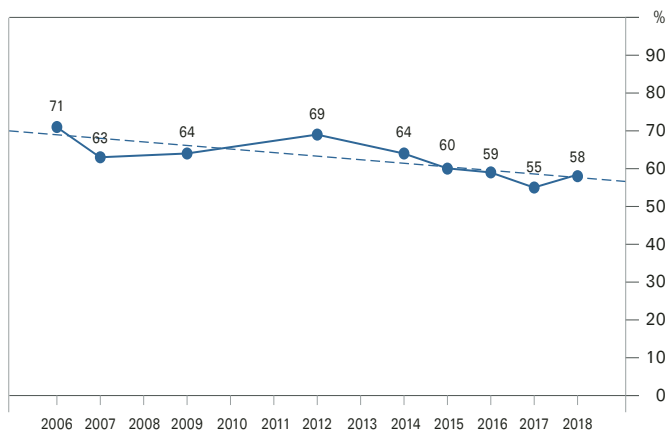
סוגיית הסכסוך הישראלי-פלסטיני, בשונה מסוגיות אחרות הנדונות במחקר זה, נדונה רבות במחקרי דעת קהל. קיים לגביה מאגר שאלות נרחב שמתפרס על פני עשרות שנים ומאפשר בחינה מעמיקה של תהליכים בדעת הקהל. מתברר כי דעת הקהל בנושא הסכסוך מורכבת, אך עקבית ובעלת הגיון פנימי לאורך זמן. החלק הראשון של הפרק יציג את עמדות הציבור הישראלי בנוגע לפתרונות הנדונים בשיח, החל מפתרון "שתי מדינות לשני עמים" והקמת מדינה פלסטינית וכלה בפתרונות שונים שעמדו על

סדר היום בשנים האחרונות. החלק השני יעסוק בעמדות הציבור ביחס להתנחלויות הישראליות בשטחים בכלל, וביחס לפינוי יישובים והחזרת שטחים ביהודה ושומרון בפרט. החלק השלישי יתמקד בעמדות הציבור כלפי סוגיית ירושלים, והרביעי יציג את עמדות הציבור ביחס לפתרונות לסוגיית רצועת עזה. החלק החמישי יתמקד בתפיסות הציבור כלפי "הצד השני" – הפלסטינים, והשישי ידון בשאלה מהן עמדות הציבור ביחס לסיכוי לפתרון הסכסוך. לבסוף יוצגו המשמעויות של הממצאים והשלכותיהם האפשריות על מדיניות ישראל בסוגיית הסכסוך.

סוגיית הסכסוך הישראלי-פלסטיני מהווה נקודת מפגש של מחלוקת בין השסעים בחברה הישראלית. נמצאו הבדלים מהותיים בבחינת התפלגות הדעות בקרב האוכלוסיות השונות לגבי כל אחת מהשאלות שעוסקות בסוגיה, בעיקר בהשוואה בין רמת הדתיות והשיוך פוליטי של המרואיינים. כמות הנתונים הרבה לא אפשרה להציג את כולם אך בכל זאת, כדי להציג תמונה המשקפת ככל האפשר את ההבדלים המהותיים הללו, יינתנו דוגמאות מייצגות לכל אחד מתת-הנושאים.

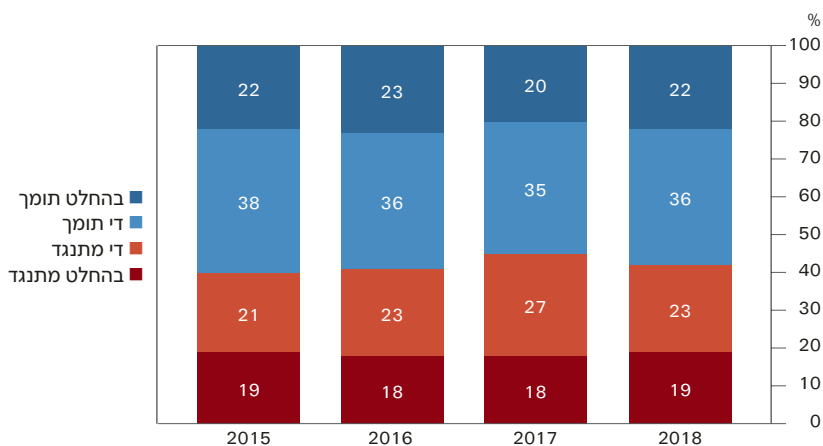
א. פתרונות לסכסוך הישראלי-פלסטיני

מאז השקתו של תהליך אוסלו ב-1993, הפרדיגמה השלטת בשיח הישראלי סביב הסכסוך היא הפתרון "שתי מדינות לשני עמים", כאשר בהקשר זה נוצרה חלוקה לשני מחנות: זה שתמך בתהליך השלום במטרה להגיע להסדר שתכליתו הקמת מדינה פלסטינית, ומנגד זה שהתנגד לפתרון זה וגרס שאין תוחלת בתהליך, וכי על ישראל להמשיך לשמר את המצב הקיים ("ניהול הסכסוך"). בשנים האחרונות עלו על סדר היום בישראל פתרונות אחרים בגרסאות שונות, ובהם סיפוח חלקים משטחי הגדה המערבית לישראל, ייסוד מדינה אחת לשני עמים, קונפדרציה ופדרציה. סדרת שאלות מכיוונים שונים נועדה לתת תמונה מקיפה ככל האפשר, כמענה לשאלה מהן עמדות הציבור בדבר הפתרונות שעומדים על סדר היום. השאלה הראשונה נוספה למחקר ב-2006 והתמקדה בפתרון "שתי מדינות לשני עמים", שכאמור היה לפתרון הרווח והפופולרי בשיח הציבורי ב-15 השנים האחרונות. תרשים 13 מציג את אחוז התומכים בפתרון זה ב-2006-2018. תרשים 14 מתמקד באחוז התומכים והמתנגדים לפתרון "שתי המדינות" בארבע שנות המחקר הנוכחי בלבד (2015-2018).

● תמיכה בפתרון של "שתי מדינות לשני עמים"

תרשים 13: תמיכה בפתרון של "שתי מדינות לשני עמים", 2006-2018

תרשים 14: תמיכה או התנגדות לפתרון של שתי מדינות לשני עמים, 2015-2018

שיעור התמיכה בפתרון "שתי מדינות לשני עמים" נשאר גבוה ויציב למדי לאורך השנים, ואף עלה מ-2009 ועד 2014 והתקרב ל-70 אחוזים. עם זאת, מ-2015 ועד 2018 חלה ירידה בתמיכה, אולם גם בתקופה זו היה שיעור התמיכה גבוה ויציב. שיעור התמיכה בשנים האחרונות נע סביב 55-60 אחוזים. ב-2015 תמכו 60 אחוזים מהציבור בפתרון "שתי המדינות" ואילו 40 אחוזים התנגדו. ב-2016 תמכו בו 59 אחוזים. ב-2017 תמכו בו 55 אחוזים ו-45 אחוזים התנגדו. ב-2018 תמכו 58 אחוזים בפתרון זה ו-42 אחוזים התנגדו.

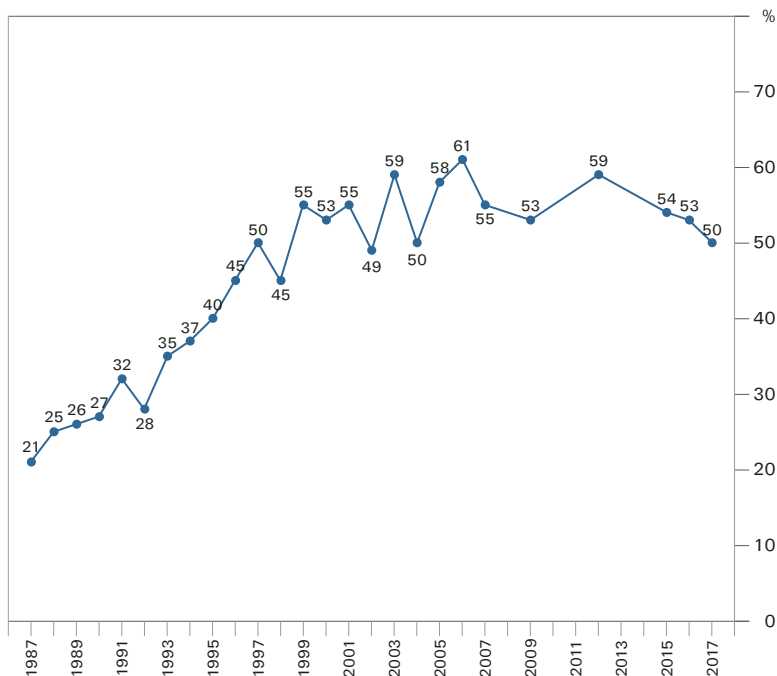
עולה כי גם אם בארבע השנים האחרונות ניכרה ירידה בשיעורי התמיכה בפתרון "שתי המדינות", עדיין מדובר ברמת תמיכה גבוהה ואיתנה של קרוב ל-60 אחוזים. בפרספקטיבה של זמן מדובר הן בעיתות משבר והן בעיתות שגרה, ובלי קשר להרכב הממשלות. התמיכה בולטת לנוכח הקיפאון המדיני הנמשך, מתחים הקשורים בתחומי חיים שונים בזירת הפנים בישראל, היות המדינה מונהגת על ידי ממשלת ימין מובהקת, ואף למרות השכנוע ההולך וגובר בעשור האחרון בכך שאין כלל אפשרות להגיע להסכם קבע עם הפלסטינים.

עם זאת נמצאו הבדלים משמעותיים בין המגזרים השונים בישראל. רמת התמיכה בפתרון "שתי המדינות" הייתה גבוהה בקרב חילונים (73 אחוזים) יותר מאשר בקרב מסורתניים (49 אחוזים) וחרדים (40 אחוזים), ופחותה במידה משמעותית בקרב דתיים (29 אחוזים). פערים גדולים יותר נמצאו באשר לשיוך הפוליטי של המרואיינים. 97 אחוזים מאלה שהגדירו את עצמם כשמאל תמכו בפתרון "שתי המדינות", 78 אחוזים מאלה שהגדירו את עצמם כמרכז ו-40 אחוזים מאלה שהגדירו את עצמם כימין תמכו בפתרון זה.

חשיבות רבה נודעת לניסוח השאלה. שאלת "שתי המדינות" שהוצגה לעיל היא בסיסית וראשונית. היא אומנם מסמנת כיוון אך לא נותנת מענה עמוק יותר לזרמים ומגמות בדעת הקהל. השאלה הוותיקה יותר שנשאלה במחקר במשך שנים התייחסה ל"מדינה פלסטינית" ולא ל"שתי מדינות". באופן תיאורטי, תמיכה או התנגדות להקמת מדינה פלסטינית אמורה הייתה להתאים לתמיכה ב"פתרון שתי המדינות" או להתנגדות לו, שכן בבסיס שתי השאלות היגיון זהה: לא ניתן לתמוך ב"פתרון שתי המדינות" בלי הסכמה להקמת מדינה פלסטינית, ולהפך. עם זאת, מכיוון שהניסוחים אינם זהים חשוב לבחון אם הניסוח מביא לשינוי עמדות הציבור. במקרה זה התברר שאכן הניסוח שינה את המענה, גם אם לא במידה מהותית. השאלה שנשאלה הייתה: "האם לפי דעתך על ישראל להסכים או לא להסכים להקמת מדינה פלסטינית ביהודה, שומרון ועזה במסגרת הסדר הקבע?" תרשים 15 מציג את המענה לשאלה זו לאורך תקופה ארוכה – 1987-2017.

גם בהקשר זה בולטת החשיבות המכרעת של ניסוח השאלה. בכל אחד מהמחקרים החל מ-2006, כששולבה שאלת "שתי המדינות", שיעור המשיבים התומכים בפתרון "שתי המדינות" היה גבוה ב-10 אחוזים בערך משיעור המשיבים שתמכו במדינה פלסטינית. הסבר אפשרי לסטייה עשוי להיות שלמונח "מדינה פלסטינית" יש קונוטציה שלילית עבור ישראלים רבים. מאז מלחמת ששת הימים ובמשך שנים רבות התנגד הממסד הפוליטי הישראלי המרכזי למדינה פלסטינית באופן חד-משמעי ומוחלט – כולל מנהיגי מפלגת העבודה. למעשה, במשך שנים רבות הייתה התנגדות למדינה פלסטינית

קונצנוס לאומי בישראל. לכן אין זה מפתיע שעבור ישראלים רבים שהשלימו עם העיקרון של שתי מדינות, המונח "מדינה פלסטינית" עדיין יצר תגובה רגשית שלילית.

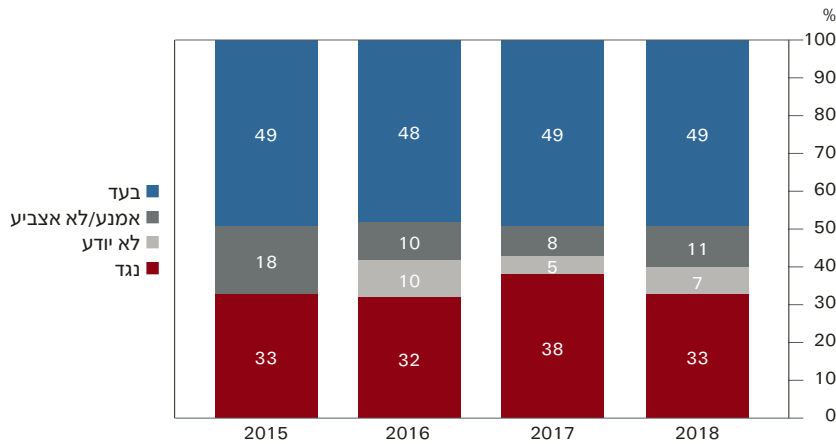
● תמיכה בהקמת מדינה פלסטינית במסגרת הסדר הקבע

תרשים 15: תמיכה בהקמת מדינה פלסטינית ביהודה, שומרון ועזה במסגרת הסדר הקבע, 2017–1987

יתר על כן, כשהציבור נשאל על "היפרדות מהפלסטינים", התמיכה בכך עולה על התמיכה ברעיון "שתי המדינות" ו"מדינה פלסטינית". ב־2018 נשאלה לראשונה השאלה הבאה: "יש הטוענים כי על מדינת ישראל לבצע כעת צעדי היפרדות מהפלסטינים כדי למנוע גלישה למציאות של מדינה אחת. האם אתה מסכים או לא מסכים עם טענה זו?" רוב הציבור (68 אחוזים) הסכים עם הטענה. ואולם יש להתייחס בזהירות לנתונים אלה, הן משום שמדובר בשאלה חדשה שחסרה לה פרספקטיבה, והן בשל המסר המעורפל העולה ממנה – למה הכוונה ב"היפרדות"? האם מדובר ב"הסכם" או ב"היפרדות חד־צדדית"? שאלה נוספת שנשאלה ב־2018 הציעה מענה חלקי לעמדת הציבור בדבר הדרך לקידום תהליכי היפרדות. עלה ממנה כי מחצית מהציבור (50 אחוזים) סברו כי על ישראל לקדם תהליכים של היפרדות מהפלסטינים באמצעות הסדרים בין ישראל לפלסטינים. כרבע (26 אחוזים) גרסו כי יש לבצע את ההיפרדות

באמצעות מהלכים עצמאיים חד-צדדיים של ישראל, ורק 14 אחוזים סברו כי לא צריך לקדם תהליכים של היפרדות מהפלסטינים. 10 אחוזים אמרו כי הם לא יודעים. השיעור הגבוה של התומכים ב"היפרדות" מצביע על התפיסה הכללית של הציבור, ובעיקר על כי ייתכן שהמונח "היפרדות" קורץ בעת הנוכחית לציבור יותר מהמונחים "שתי מדינות" ומדינה פלסטינית".

לשאלות הדיכוטומיות של "מדינה פלסטינית" ו"שתי מדינות" נוספה במהלך השנים שאלה תיאורטית דומה, שכללה רכיב מעשי: "אם ממשלת ישראל תאשר הסכם קבע עם הפלסטינים, המבוסס על שתי מדינות לשני עמים, וההסכם יובא להכרעה במשאל עם, איך תצביע?" (תרשים 16).

תרשים 16: אם ממשלת ישראל תאשר הסכם קבע עם הפלסטינים המבוסס על שתי מדינות לשני עמים וההסכם יובא להכרעה במשאל עם, איך תצביע? 2018-2015

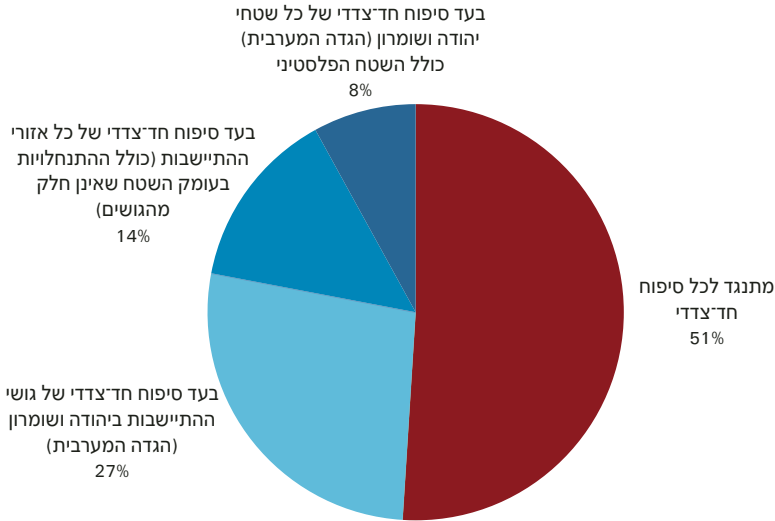
כאשר שולבה האפשרות של משאל עם, התמיכה בפתרון "שתי המדינות" אומנם ירדה מעט, אבל עדיין מדובר ברמת תמיכה גבוהה למדי. רמת התמיכה ב-2015-2018 הייתה קבועה. כמחצית מהציבור (48-49 אחוזים) אמרו כי יצביעו במשאל עם בעד הסכם קבע המבוסס על "שתי מדינות", קצת יותר משליש (32-38 אחוזים) אמרו כי יצביעו נגד וכחמישית (13-20 אחוזים) אמרו כי אין הם יודעים כיצד יצביעו, או שהם יימנעו. ב-2016-2015 נע שיעור הלא-יודעים או הנמנעים בין 18 ל-20 אחוזים. שנת 2017 הייתה חריגה בהקשר זה. בשנה זו חלה ירידה בשיעור הלא-יודעים והמתלבטים, והם בחרו באפשרות של "התנגדות ל"שתי מדינות", אולם ב-2018 שיעור הלא-יודעים והמתלבטים חזר ל-18 אחוזים. נתונים דומים נרשמו גם ב-2012. אם כן, נראה כי חלק גדול מהציבור מעוניין בהיפרדות מהפלסטינים. העובדה שהסכם מעין זה זוכה לתמיכה מעשית אינה מפתיעה, כיוון שיש רוב לתמיכה ב"שתי מדינות". אומנם יש

להתייחס בזירות רבה לשאלות היפותטיות, אך עדיין ניתן להסיק מהממצאים כי אם ממשלה הייתה מביאה הסכם כזה למשאל עם הוא היה זוכה לרוב גדול, במיוחד לאור שיעור הלא-יודעים והמתלבטים לאורך השנים.

ייתכן שאי-הצגת פרטים באשר להסכם מסבירה את שיעור המתלבטים והלא-יודעים הגבוה. רעיון "שתי מדינות לשני עמים" הוא נוסחה קליטה שהתבססה והתקבעה במשך שנים בשיח הישראלי והבינלאומי, הגם שהיא מספקת מענה כללי בלבד. כדי להבין טוב יותר היכן עמד הציבור בנוגע להסדר קבע מפורט הוצג במחקרים שנערכו בעבר תרחיש, ולאחר מכן הציבור נשאל כיצד יצביע. הבסיס לתרחיש בעבר התבסס על "מתווה קלינטון" להסדר³² וכלל רכיבים שנחשבו מוסכמים על הציבור הישראלי, וכן רכיבים שהוערך כי הציבור יתקשה מאוד לקבל. השאלה שהוצגה למשיבים ב-2012, 2015 ו-2016 הייתה: "אם ממשלת ישראל תאשר הסכם קבע עם הפלסטינים לפיו תקום מדינה פלסטינית על 93 אחוז מיהודה ושומרון וכל רצועת עזה לרבות השכונות הערביות בירושלים; וישראל תוכר כמדינת הלאום של העם היהודי, תשמור על גושי ההתנחלויות לרבות השכונות היהודיות בירושלים, העיר העתיקה ועל נוכחות צבאית לאורך הירדן; הפלסטינים יודיעו על קץ כל התביעות וסיום הסכסוך והפליטים יוחזרו אך ורק למדינה הפלסטינית; הר הבית יהיה 'בריבונות האל'; וההסכם יובא להכרעה במשאל עם; איך תצביע?" התוצאות, למרות שכצפוי לא היו חד-משמעיות ומוחלטות כמו לגבי השאלה הכללית, היו עדיין ברורות ועקביות בכל המחקרים: 42-46 אחוזים אמרו שהם יצביעו בעד, 30-35 אחוזים יתנגדו ו-23-28 אחוזים השיבו שהם מתלבטים או שאינם יודעים. גם משאלה זו אפשר ללמוד כי חלק גדול מהציבור ניתן להשפעה בכל הקשור להחלטתו בתחום.

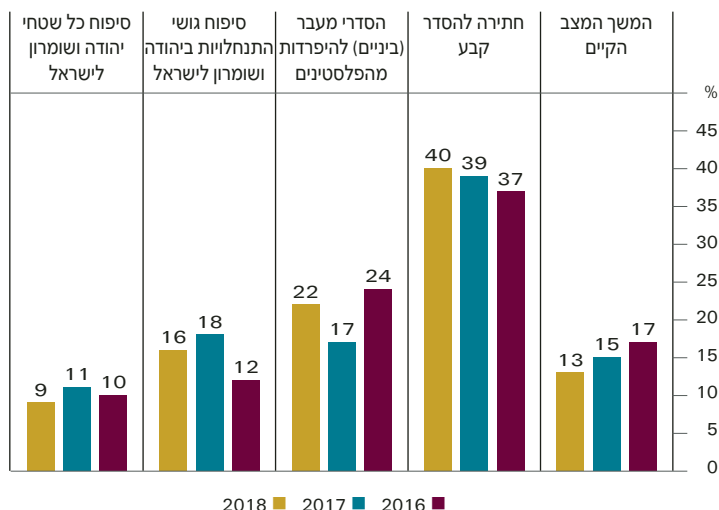
בשנים האחרונות, בהתאם להצגת אפשרויות פתרון נוספות, נוספו למחקר שאלות שבחנו היבטים אלה. החל מ-2017 נוספה שאלה שבחנה את עמדות הציבור ביחס לסיפוח. למרואיינים הוצגה השאלה הבאה: "לאחרונה עלו רעיונות לסיפוח שטחים ביהודה ושומרון/בגדה המערבית. מה דעתך?" תרשים 17 מציג את המענה לשאלה זו. הציבור היה חצוי ביחס לשאלת הסיפוח. 51 אחוזים התנגדו לכל סיפוח חד-צדדי. המחצית השנייה הייתה בעד סיפוח מסוגים שונים – כרבע (27 אחוזים) היו בעד סיפוח חד-צדדי של גושי ההתיישבות ביהודה ושומרון (הגדה המערבית), 14 אחוזים היו בעד סיפוח כל אזורי ההתיישבות (כולל ההתנחלויות בעומק השטח שאינן חלק מהגושים), ורק 8 אחוזים היו בעד סיפוח כל שטחי הגדה המערבית, כולל השטח הפלסטיני. נתונים דומים עלו גם ב-2017. עוד נמצא כי רמת ההתנגדות הגבוהה ביותר לכל סיפוח חד-צדדי נמצאה בקרב חילונים (63 אחוזים) ובקרב אלה שהגדירו עצמם כשמאל (86 אחוזים). בקרב חרדים, דתיים ומסורתיים וכן אלה שהגדירו את עצמם כימין, רמת ההתנגדות הייתה נמוכה יותר (33-37 אחוזים). בקרב אלה האחרונים נמצאה אומנם

תמיכה מסוימת בסיפוח חד־צדדי של גושי ההתיישבות, אבל גם התנגדות לאפשרות של סיפוח חד־צדדי של כל שטחי יהודה ושומרון.

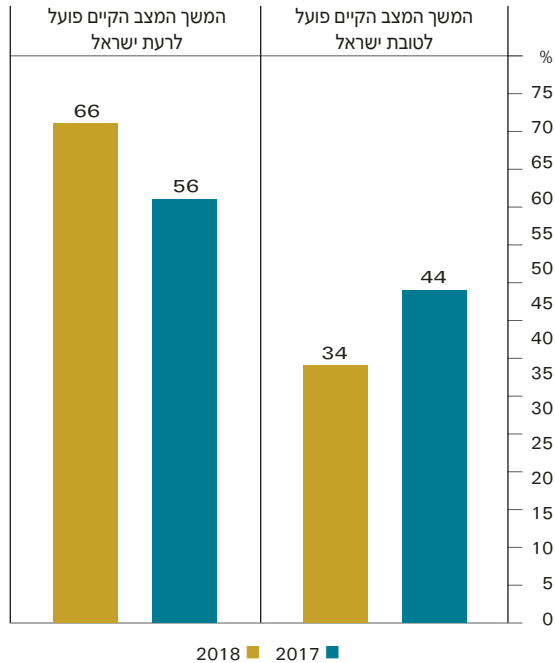
תרשים 17: עמדות בנוגע לסיפוח חד־צדדי של שטחים ביהודה ושומרון, 2018

לאלה שבחרו באחת משלוש אפשרויות הסיפוח החד־צדדי הוצגה שאלה נוספת: איזה מעמד אזרחי, לדעתם, צריך להיות לפלסטינים בשטחים לאחר הסיפוח. רק 10 אחוזים סברו כי עליהם להיות ללא אזרחות וללא זכויות של תושב קבע, והרוב (61 אחוזים) בחרו בפשרה – בעלי מעמד תושבות ללא זכות לקבלת אזרחות (בדומה למעמד הקיים של תושבי מזרח ירושלים). בחירה מסוג זה במקרים מורכבים עולה גם משאלות אחרות במחקר. כפי הנראה, כאשר מוצגות לציבור שתי חלופות עליו לבחור אחת מהן, אולם כאשר מציעים לציבור מבחר גדול יותר של חלופות, לעיתים עולה תמונה מעניינת ומדויקת יותר. שאלת ה"סיפוח" שהוצגה לעיל כללה שתי חלופות: התנגדות לסיפוח ותמיכה בסיפוח מסוגים שונים. לעומת זאת, בשנים 2016–2018 בחנו באמצעות שאלה ספציפית מהי האופציה הטובה ביותר לישראל בסוגיית הסכסוך הישראלי-פלסטיני בתקופה הקרובה. למרואיינים הוצגו חמש חלופות מסוגים שונים (ראו תרשים 18).

תרשים 18: האופציה הטובה ביותר עבור ישראל בסוגיית הסכסוך הישראלי-פלסטיני בתקופה הקרובה, 2018-2016

קיימת עקביות בשלוש השנים האחרונות (2018-2016) ביחס לפתרונות שהוצעו למרואיניים. רובם (56-62 אחוזים) תמכו בהסדר, בין שמדובר בחתימה להסדר קבע (37-40 אחוזים) ובין שמדובר בהסדרי מעבר (ביניים) להפרדות מהפלסטינים (17-24 אחוזים).³³ רק 9-11 אחוזים תמכו בסיפוח כל שטחי יהודה ושומרון, ו-12-18 אחוזים תמכו בסיפוח הגושים. מענה זה ממחיש עד כמה חשוב ההקשר. כאשר מוצעות מספר חלופות, גם החלטות אחרות נראות מתאימות. במקרה זה נראה כי הבחירה באפשרות הסיפוח ירדה לאור האפשרויות האחרות שהוצגו. הסבר אפשרי אחר הוא חוסר עקביות ובלבול בקרב הציבור באשר לאפשרות הסיפוח והמשמעויות הנגזרות מכך. מעניין כי רק חלק קטן היה מעוניין בהמשך המצב הקיים ("ניהול הסכסוך"). מדובר במדיניות ישראל הלכה למעשה, שלפיה ההתנהלות בכל הקשור לסכסוך מתמקדת בגיבוש מענה לאתגרים ביטחוניים. מדובר ב-13-17 אחוזים בלבד. נתונים אלה עולים בקנה אחד עם נתוני המענים לשאלה נוספת שהוצגה למרואיניים – "האם לדעתך המשך המצב הקיים ללא הסדר מדיני פועל לטובת ישראל או לרעתה?" תרשים 19 מציג את התפלגות המענים ב-2017 וב-2018.

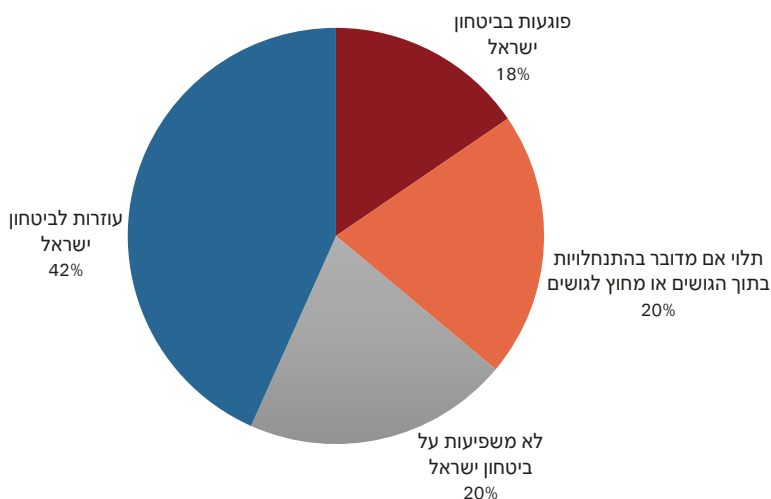

תרשים 19: האם המשך המצב הקיים ללא הסדר מדיני פועל לטובת ישראל או לרעתה? 2018, 2017

הנתונים מצביעים על כי רוב הציבור (56-66 אחוזים) גרס כי הזמן פועל לרעת ישראל, לעומת 34-44 אחוזים שסברו כי הזמן פועל לטובתה. עוד עולה כי חלה עלייה של 10 אחוזים מ-2017 ל-2018 בקרב אלו שסברו כי הזמן פועל לרעת ישראל. המשמעות היא שניכרת הבנה בקרב הציבור כי המדיניות הפסיבית שישראל נוקטת והקיפאון המדיני מזיקים לטווח ארוך. במילים אחרות, הציבור מבין את הבעייתיות הטמונה במצב הנוכחי ומביע את חששו ממנו. יצוין שרמת תמיכה נמוכה בחלופה של "המשך המצב הקיים" נמצאה בקרב כל המגזרים, כולל בקרב דתיים ובקרב אלה שהגדירו את עצמם כימין. לעומת זאת נמצאו הבדלים גדולים בין התמיכה בחלופה של "חתירה להסדר כולל" ובחלופות ה"סיפוח". בעוד דתיים ואלה שהגדירו את עצמם כימין תמכו יותר ב"סיפוח", חילונים ואלה שהגדירו את עצמם כשמאל או מרכז תמכו יותר בחלופת ה"חתירה להסדר כולל". נוסף על כך, לא נמצאו הבדלים בשיוך הפוליטי ביחס לחלופת ה"הסדר מעבר (ביניים) להיפרדות מהפלסטינים".

ב. עמדות הציבור ביחס לשטחי יהודה ושומרון – התנחלויות ופינוי יישובים
 עתידם של שטחי יהודה ושומרון שכבשה ישראל ב-1967 ושל היישובים היהודיים שהוקמו בשטחים אלה נחשב סוגיית ליבה בפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני. עבור

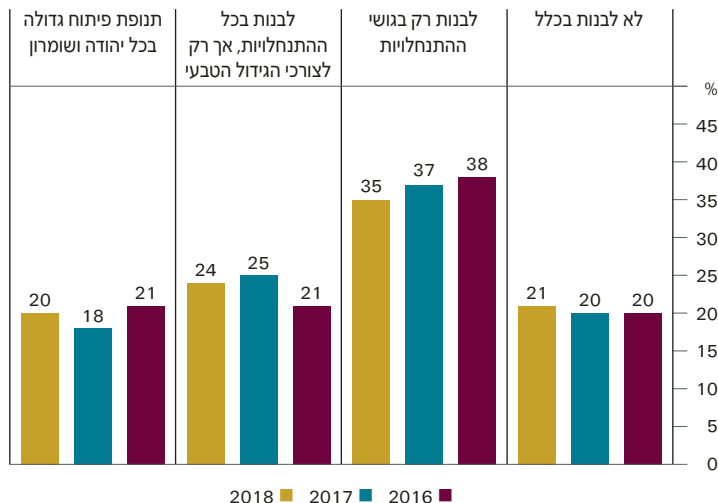
חלקים בחברה הישראלית מדובר בסוגיה שהיא יותר רגשית-דתית, עבור אחרים מדובר בסוגיה שהיא יותר לאומית-ביטחונית. האחרונים מעלים טיעונים מעשיים המדגישים את המגמות הדמוגרפיות של אוכלוסייה פלסטינית הולכת ומתרבה, וכן את התבונה שבחיפוש פתרונות מדיניים בני-קיימא כדי לסכל עימות צבאי. אחרים נוטים לראות בעימות צבאי אירוע בלתי נמנע, ומשום כך מעדיפים את העומק האסטרטגי שמקנה החזקת השטחים. ככלל, במשך שנים רבות געש השיח הפוליטי בישראל בנוגע לעתידם של "שטחי 67" בין שני מחנות פוליטיים קוטביים: מחנה השמאל, שביקש להסיר את השליטה הישראלית מהשטחים ומהאוכלוסייה הפלסטינית ולפעול להקמת מדינה פלסטינית לצידה של ישראל; ומחנה הימין, שביקש לבסס את האחיזה הישראלית בשטחי ארץ ישראל מנהר הירדן ועד הים התיכון, ולפעול להרחבת ההתיישבות היהודית ביהודה ושומרון. הטענה שאין להחזיר שטחים נתמכה בעבר בעובדה שלא היה בנמצא כל שלטון ערבי מוכר שאפשר היה לשאת ולתת איתו.³⁴ מאחר שהמערכת הפוליטית חצויה, התוצאות שהתקבלו במחקרי דעת קהל היו מגוונות, בהתאם לתנאים ששררו בזמן עריכת הסקר ולניסוח השאלות. תרשים 20 מציג את התפלגות המענים לשאלה הראשונה שהוצגה בהקשר זה: "האם ההתנחלויות תורמות לביטחון או פוגעות בו?"

תרשים 20: האם לדעתך ההתנחלויות עוזרות לביטחון ישראל או פוגעות בו? 2018

ב-2018 סבר חלק ניכר מהציבור (42 אחוזים) כי ההתנחלויות עוזרות לביטחון ישראל. כל היתר נחלקו בדעותיהם. חמישית (20 אחוזים) סברו כי הן לא משפיעות על הביטחון, כחמישית (18 אחוזים) סברו כי הן פוגעות בביטחון וחמישית (20 אחוזים) אמרו כי תלוי אם מדובר בהתנחלויות בתוך הגושים או מחוץ להם. השוואה לנתוני 2016 הצביעה על שינוי קל – אז פחות מרואיינים היו משוכנעים שההתנחלויות עוזרות לביטחון (35

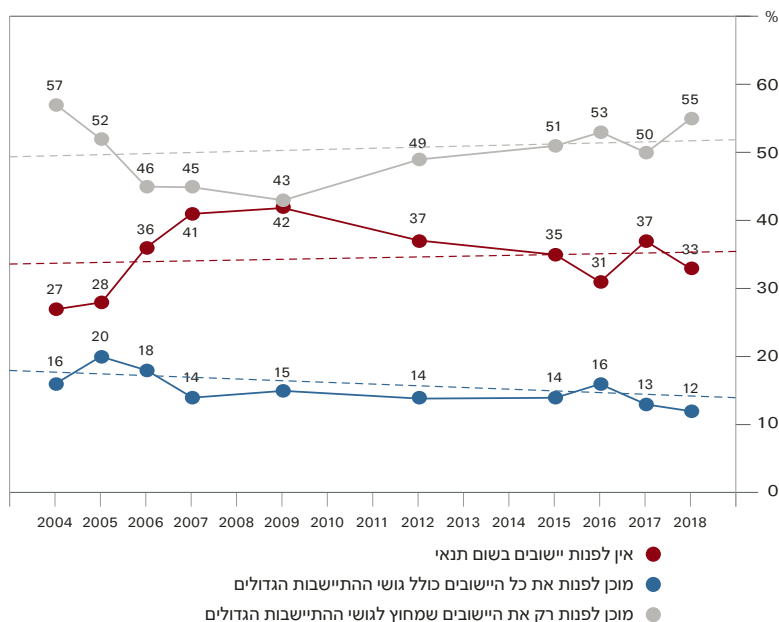
אחוזים ב־2016 לעומת 42 אחוזים ב־2018), ויותר מרואיינים חשבו שהן פוגעות בו (24 אחוזים ב־2016 לעומת 18 ב־2018). בשתי האפשרויות האחרות לא חלו שינויים. כאשר הושמטה ב־2017 האפשרות "תלוי אם מדובר בהתנחלויות בתוך הגושים או מחוץ לגושים", הנתונים היו יותר חד־משמעיים – 41 אחוזים סברו כי הן עוזרות לביטחון, 26 אחוזים סברו שהן פוגעות בביטחון ו־33 אחוזים סברו שאינן משפיעות על הביטחון. נמצא הבדל משמעותי ברמת הדתיות ובשייך הפוליטי של המרואיינים. ככל שהמרואיין היה יותר דתי, כך הוא סבר שההתנחלויות עוזרות לביטחון ישראל (חרדים – 73 אחוזים, דתיים – 59 אחוזים, מסורתיים – 44 אחוזים וחילונים – 31 אחוזים). גם אלה שהגדירו את עצמם כימין סברו יותר מאלה שהגדירו עצמם מרכז ושמאל שההתנחלויות תורמות לביטחון (58 אחוזים, 25 אחוזים ו־6 אחוזים בהתאמה). שאלה משלימה שנשאלה ב־2016 בחנה אם לדעת הציבור, ההתנחלויות מהוות נכס או נטל על מדינת ישראל. כמחצית מהציבור (47 אחוזים) סברו כי הן מהוות נכס (בטוח שמהוות נכס – 22 אחוזים. חושב שמהוות נכס – 25 אחוזים). שליש (30 אחוזים) סברו כי ההתנחלויות מהוות נטל וכרבע (23 אחוזים) אמרו כי תלוי אם מדובר בהתנחלויות בתוך הגושים או מחוץ לגושים. המשמעות היא שחלקים גדולים יותר בציבור סברו כי ההתנחלויות תורמות לביטחון או לפחות לא מפריעות לו, וכי חלק קטן יותר סבר כי הן מהוות נטל. השאלה העולה בהקשר זה היא מה היחס להתנחלויות ברמה המעשית. תרשים 21 מציג את התפלגות המענים לשאלה "איזו מדיניות כדאי שהממשלה תאמץ בשנה לאחר מכן בנוגע לבנייה בהתנחלויות?" (2015–2018).

תרשים 21: מדיניות ישראל בשנה הבאה בנוגע לבנייה בהתנחלויות, 2016–2018

דעת הקהל הייתה יציבה ועקבית בנושא זה. רוב הציבור היה מעוניין לבנות בהתנחלויות בדרך כלשהי; רובו היה מעוניין לבנות רק בגושי ההתנחלויות: 35-38 אחוזים היו מעוניינים בבנייה המוגבלת אך ורק לגושים, 21-25 אחוזים סברו כי יש לבנות בכל ההתנחלויות לצורכי הגידול הטבעי שלהן בלבד. רק 18-21 אחוזים היו מעוניינים בתנופת פיתוח גדולה של יישובים ישראלים בכל יהודה ושומרון, וחמישית (20-21 אחוזים) לא היו מעוניינים לבנות כלל. נראה אם כן כי חלקים גדולים מהציבור אומנם סברו כי ההתנחלויות תורמות לביטחון או לפחות לא מפריעות לו, אולם ההעדפה היא לא להרחיב את הבנייה בהתנחלויות ולהסתפק במצב הקיים שם. כמצופה, נמצא כי מידת הדתיות והשיוך הפוליטי משפיעים על התמיכה בתנופת הבנייה: דתיים וימנים יותר תומכים בתנופת הבנייה.

זאת ועוד, ניכר כי הציבור מבחין בין סוגי ההתנחלויות. השאלה העולה בהקשר זה היא אם דעת הקהל תהיה מוכנה, במסגרת פתרון קבע או היערכות חד-צדדית של ישראל, לפנות יישובים. הציבור נשאל במשך שנים רבות "האם במסגרת הסדר הקבע, שיביא לסיום הסכסוך עם הפלסטינים, ישראל צריכה להיות מוכנה להחזיר את כל אחד מהשטחים הבאים, או שהיא צריכה להמשיך להחזיק בהם גם במחיר של הימנעות מהסדר קבע?" הממצאים מפורטים בתרשים 22 המתייחס לשנים 2004-2018.

תרשים 22: עמדות לגבי פינוי יישובים יהודיים ביהודה ושומרון במסגרת הסכם קבע, 2018-2004

בשנים אלה רוב הציבור (59-69 אחוזים) היה מוכן לפנות יישובים ביהודה ושומרון במסגרת הסכם קבע, אם כי חלו שינויים במשך השנים:

פינוי היישובים שמחוץ לגושים – חלק גדול מהציבור (43-57 אחוזים) היה מוכן לפנות את היישובים שמחוץ לגושים. ב־2004-2005 מעל מחצית מהציבור (52-57 אחוזים) היו מוכנים לכך, ב־2006-2012 פחתה הנכונות לפינוי יישובים אלה והגיעה לרמת תמיכה של פחות ממחצית מהציבור (43-46 אחוזים). ב־2015-2018 הנכונות לפינוי היישובים שמחוץ לגושים התייצבה סביב 50 אחוזים, כאשר ב־2018, 55 אחוזים הסכימו לכך.

פינוי כל היישובים – רמת התמיכה בפינוי כל היישובים הייתה נמוכה. חלק קטן בלבד מהציבור, פחות מחמישית ברוב התקופות (12-20 אחוזים), היה מוכן לפנות את כל היישובים, כולל גושי ההתיישבות הגדולים.

לא מוכנים לפנות יישובים בשום תנאי – כשליש מהציבור לא היו מוכנים לפנות אף יישוב. במשך השנים 2006-2009 חלה עלייה בחוסר מוכנות זו, שגעה סביב 40 אחוזים.

ככלל ניתן לראות כי התמיכה בפינוי חלק מהיישובים או בפינוי כל היישובים הגיעה לנקודת שיא בשנים 2004-2005 (72-73 אחוזים), וירדה בהתמדה מ־2006 עד 2009 (59-64 אחוזים), אם כי עדיין הייתה תמיכה של רוב מוצק. הירידה בתמיכה ב־2005 ואילך נבעה מהאמונה הגוברת בקרב ישראלים רבים שוויתורים טריטוריאליים אינם מובילים לשלום, אלא רק להגברת הטרור והשנאה – עמדה שכפי הנראה נובעת מההתפכחות הכללית בעקבות הנסיגה מעזה וכן ממלחמת לבנון השנייה, מהשתלטות חמאס על עזה ומההידרדרות המתמשכת במצב ברצועת עזה.³⁵ ב־2012 המגמה התהפכה, רמת התמיכה בפינוי התנחלויות עלתה ב־5 אחוזים וחזרה לרמה של 2006. בשנים האחרונות התמיכה בפינוי חלק מהיישובים רחבה ויציבה ונעה סביב 63-69 אחוזים. מעניין לציין כי התמיכה בפינוי יישובים שמחוץ לגושים במסגרת הסכם קבע הייתה זהה בין אלה שהגדירו את עצמם שמאל לאלה שהגדירו את עצמם ימין, וכן בין חילונים, חרדים ומסורתיים (למעט דתיים). ההבדלים נמצאו באפשרות של פינוי כל היישובים במסגרת הסכם קבע; אלה שהגדירו את עצמם שמאל (49 אחוזים) תמכו בפינוי מסוג זה יותר מאלה שהגדירו את עצמם ימין ומרכז (3-11 אחוזים), גם חילונים תמכו בכך יותר ממסורתיים, דתיים וחרדים (18 אחוזים לעומת 5-6 אחוזים). כדאי לשים לב שגם כמחצית מאלה שהגדירו עצמם שמאל התנגדו לכך.

הנכונות של קרוב לשני שלישים מהמשיבים לפינוי התנחלויות המבודדות הוגבלה להקשר של הסכם קבע. כאשר נשאלה שאלה זהה עם אותן אפשרויות אך בהבדל אחד – התייחסות ל"היערכות מחודשת המתבצעת באופן עצמאי (חד־צדדי)" במקום "הסכם קבע" – עלתה תמונה שונה.

לוח 6: מה עמדתך לגבי פינוי יישובים יהודיים ביהודה ושומרון במסגרת היערכות מחודשת המתבצעת באופן עצמאי (חד-צדדי) על ידי ישראל?, 2012-2018 (באחוזים)

מוכן לפנות את כל היישובים, כולל גושי ההתיישבות הגדולים	מוכן לפנות רק את היישובים שמחוץ לגושי ההתיישבות הגדולים	אין לפנות בשום תנאי	
7	39	54	2012
10	49	41	2015
10	49	41	2016
10	41	49	2017
10	41	49	2018

מלוח 6 עולה כי הציבור היה חלוק בדעתו בשאלה אם ישראל צריכה לפנות יישובים יהודיים ביהודה ושומרון במסגרת היערכות מחודשת, המתבצעת באופן עצמאי (חד-צדדי) על ידי ישראל. כמחצית מהציבור (46-59 אחוזים) היו מוכנים לפנות את היישובים שמחוץ לגושי ההתיישבות הגדולים או את כל היישובים, כולל גושי ההתיישבות הגדולים. ראוי לשים לב לעובדה שחרף ההתפכחות מההתנתקות ומחד-צדדיות, מחצית מהאוכלוסייה לא דחתה אפשרות זו. המחצית השנייה של הציבור (41-54 אחוזים) לא היו מוכנים לפנות יישובים בשום תנאי. כלומר, כאשר מדובר בפינוי ללא הסכם עולה שיעור ההתנגדות לפינוי יישובים. נוסף על כך, שיעור המתנגדים לפינוי במתכונת זו עלה ב-8 אחוזים מ-2015-2016 ל-2017-2018, זאת אף שנוסח השאלה רוכך – מפינוי יישובים המתבצע "באופן חד-צדדי" ל"היערכות מחודשת המתבצעת באופן עצמאי על ידי ישראל". אלה שהגדירו את עצמם כמרכזי תמכו באפשרות הפינוי החד-צדדי של היישובים שמחוץ לגושי ההתיישבות הגדולים יותר מאלה שהגדירו את עצמם כשמאל וימין (מרכז – 59 אחוזים, שמאל – 43 אחוזים וימין – 34 אחוזים). חילונים ומסורתיים תמכו בכך יותר מחרדים ודתיים (42-47 אחוזים לעומת 22-27 אחוזים). לוח 7 מציג מענה לשאלה ההיפותטית הבאה: "אם, לאחר השלמת הגדר, לא תהיה אפשרות להתקדם במשא ומתן עם הפלסטינים והטרור יחזור, האם אתה מסכים או לא מסכים שישראל תכריז על הגדר כגבול הקבע שלה, ותעביר את המתנחלים שהם מחוץ לגדר לשטח ישראל?" סביר להניח כי רוב הישראלים מעולם לא ראו את הגדר וכי רובם אינם מודעים לנתיבה המדויק, כך שיש לבחון את הממצאים בזהירות רבה. כפי שניתן ללמוד מלוח 7, בשנים האחרונות עלה במידה משמעותית שיעור ה"לא מסכימים" למהלך שלפיו – אם לא תהיה אפשרות להתקדם במשא ומתן עם הפלסטינים והטרור יגבר, ישראל תכריז על הגדר הקיימת כגבול ותעודד את המתנחלים שמחוץ לגדר לעבור לשטח שממערב לה. למעשה, ב-2018 שיעור ה"לא מסכימים" עלה במידה משמעותית על שיעור המסכימים – מעל שני שלישים (69 אחוזים) מהציבור לא הסכימו

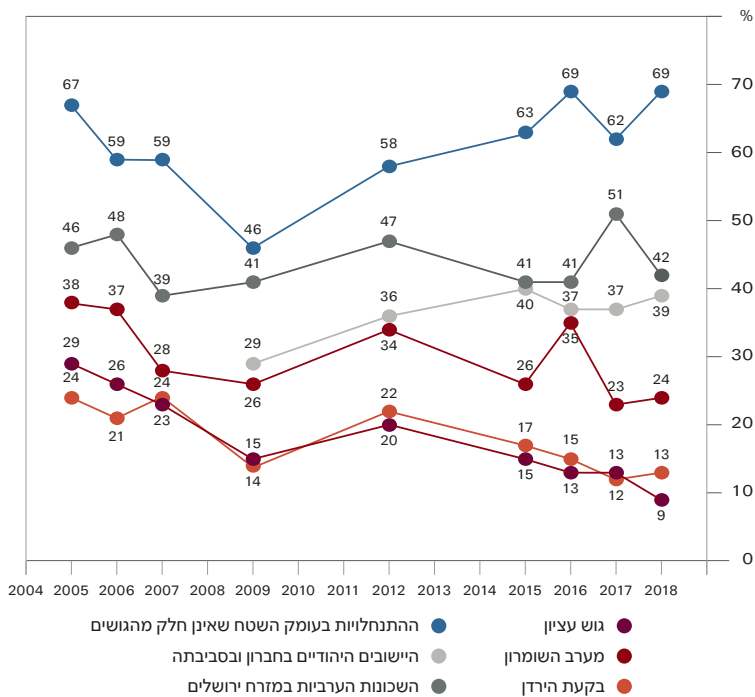
לכך. ייתכן כי במובנים מסוימים ובחלוף השנים, לתפיסתם של ישראלים הגדר היא לא יותר מאשר מחסום ביטחון, כלומר מיתוגה כמענה לצורך ביטחוני אד הוק ולא כמתווה גבול הצליח.

לוח 7: אם לא תהיה אפשרות להתקדם במשא ומתן עם הפלסטינים והטרור יחזור, האם אתה מסכים או לא מסכים שישראל תכריז על הגדר הקיימת כגבול שלה ותעודד את המתנחלים שמחוץ לגדר לעבור לשטח ממערב לגדר?, 2012-2018 (באחוזים).

לא מסכים	מסכים	
50	50	2012
49	51	2015
60	40	2016
69	31	2018

שתי השאלות שבחנו את עמדות הציבור באשר למהלכים חד-צדדיים אומנם שונות במהותן, אבל מצביעות על מגמות דומות. נראה כי במהלך "גל הטרור" (2015-2016) עלתה הנכונות למהלכים כאלה. ייתכן שנכונות הציבור להסכים למהלכים חד-צדדיים עולה במהלך משבר. לכאורה היה צפוי שקיפאון מדיני, כפי שקיים מאז 2014, יוביל אף הוא לתמיכה גוברת במהלכים אלו, כפי שניתן היה להסיק מהממצאים ב-2015-2016, אולם קיפאון מדיני היה קיים גם ב-2017-2018, ואז חלה עלייה בשיעור המתנגדים למהלכים חד-צדדיים. בראייה כוללת לטווח ארוך נראה כי ההתנתקות מרצועת עזה ואירועים אלימים שהתרחשו לאחר מכן הטביעו חותם על הישראלים. כיום קיימת התנגדות לפינוי יישובים ללא הסדר. כדאי להביא בחשבון כי גם אם רמת התמיכה במהלך חד-צדדי נמוכה לעיתים יותר מאשר ההתנגדות לצעד בכיוון זה, התמיכה עדיין בולטת על רקע העובדה שבעבר, ובמיוחד אחרי ההתנתקות, רוב הציבור התנגד לפינוי חד-צדדי של יישובים.

האפשרות של פינוי יישובים מלווה בחששות, אבל יש מודעות לכך שלא ניתן להגיע לפתרון כלשהו בלי החזרת שטחים. כאשר הציבור נשאל אילו שטחים הוא מוכן להחזיר, התברר שיש טווח רחב של גישות כלפי אזורים שונים ויש הבדלים ניכרים ביחס של הציבור לשטחים, למרות שמדובר בחבל ארץ לא גדול. המשיבים נשאלו "האם במסגרת הסדר הקבע שיביא לסיום הסכסוך עם הפלסטינים, ישראל צריכה להיות מוכנה להחזיר כל אחד מהשטחים הבאים, או שהיא צריכה להמשיך להחזיק בהם גם במחיר של הימנעות מהסדר קבע?" הממצאים ל-2005-2018 מופיעים בתרשים 23. התמונה העולה מתרשים זה תואמת לנתונים שהוצגו לעיל.

תרשים 23: תמיכה בהחזרת שטחים מסוימים, 2005-2018

ניתן לראות בבירור את טווח הגישות של הציבור כלפי אזורים שונים. יש אזורים שבאופן עקבי קיימת התנגדות להחזרתם, ויש אזורים שבאופן עקבי קיימת תמיכה בהחזרתם. ניתן להניח שהגישות השונות משקפות את הקשר השונה שישראלים חשים לכל אזור, כלומר את המשמעות הדתית, ההיסטורית או הביטחונית. הנכונות להחזרת שטחים נעה בין 9 אחוזים ל-69 אחוזים, בכפוף לשטח שבו מדובר. למרות שהאחוזים בפועל השתנו משנה לשנה, הסדר נותר פחות או יותר קבוע. אפשר לחלק את האזורים השונים לשלוש קבוצות:

- שטחים שיש התנגדות להחזרתם** – מדובר בגוש עציון, מערב השומרון ובקעת הירדן, שבאופן עקבי קיימת התנגדות להחזרתם, אולם חלו לגביהם שינויים במשך השנים: **גוש עציון** – בעוד ב-2005 שיעור המוכנים להחזיר שטח זה עמד על 29 אחוזים, בתהליך הדרגתי פחות ופחות הביעו נכונות לכך, עד התייצבות בשנים האחרונות (9-13 אחוזים ב-2015-2018). ב-2018 מיעוט זניח של 9 אחוזים היה מוכן לכך. מעניין כי בשנות התשעים של המאה ה-20 חלה עלייה בנכונות משנה לשנה. ב-1994 רק 14 אחוזים היו מוכנים להחזיר את גוש עציון ואילו ב-1998 היו מוכנים לכך 26 אחוזים, כך ששיעורי הנכונות שנרשמו ב-2018 נמוכים יותר מאשר ב-1994.

מערב השומרון – בעוד ב־2005 שיעור המוכנים להחזיר שטח זה עמד על 38 אחוזים, בתהליך הדרגתי חלה ירידה בנכונות עד להתייצבות סביב 23-24 אחוזים בשנים האחרונות. נתוני שנות התשעים של המאה ה־20 היו גבוהים מאשר כיום ונעו סביב 39-44 אחוזים.

בקעת הירדן – ב־2005 היו מוכנים להחזירה 24 אחוזים. בתהליך הדרגתי ועקבי ובדומה לתהליך לגבי גוש עציון ומערב השומרון, חלה התייצבות בשנים האחרונות ושיעור התומכים בהחזרת בקעת הירדן נע סביב 12-15 אחוזים בלבד. בשנות התשעים של המאה ה־20 רמת התמיכה הייתה קבועה ונעה סביב 18-23 אחוזים. שלא כמו אזורים אחרים, הקשר החזק של הישראלים לבקעת הירדן אינו מבוסס על רגש, דת או עקרונות לאומניים, אלא על תפיסה שזהו נכס ביטחוני חיוני.

נראה כי מידת הנכונות להחזרת שלושת אזורים אלה, שמלכתחילה הייתה נמוכה, ירדה עוד יותר בשנים האחרונות והתייצבה על מספרים נמוכים ולמעשה זניחים.

2. השטחים שיש נכונות רבה להחזרתם – מדובר בשטחים בעומק הגדה המערבית, שאינם חלק מגושי ההתיישבות. רוב גדול (62-69 אחוזים) תמך באופן עקבי בנסיגה משטחים אלו. במחקרים האחרונים ניסוח השאלה רוכך במידת מה ושונה מ"החזרת ההתנחלויות המבודדות" ל"שטחים שאינם חלק מהגושים". ובכל זאת, שיעורי התמיכה נשארו זהים ואף עלו מעט – מ־63 אחוזים ל־69 אחוזים ב־2018. נראה כי הציבור מבחין בבירור בין גושי ההתנחלויות הגדולים לבין התנחלויות קטנות ומבודדות.

3. השטחים שקיימת נכונות בינונית להחזרתם – מדובר בחברון ובשכונות במזרח ירושלים. היחס לאזורים אלה משתנה בהתאם לאירועים בשטח. הנכונות להחזרת חברון עלתה במידה משמעותית מ־29 אחוזים ב־2009 ל־38-40 אחוזים ב־2015-2018. מעניין לבחון לעומק את היחס לחברון, שנתפסה במשך שנים כעיר האבות שמרכזה מערת המכפלה: מערת המכפלה נתפסה ב־1967 כאתר לאומי בעל חשיבות עליונה, שכיבושו על ידי ישראל היה אחד מהישגיה הגדולים של המלחמה. נראה כי כעבור עשרות שנים היא נתפסת כאתר של המתנחלים.³⁶ אפשר שמגמה זו שיקפה את הרושם שהותיר מקומו המרכזי של מרחב חברון ב"גל הטרור" (2015), ומכך שחלק גדול ממבצעי הפיגועים הגיעו משם. לגבי השכונות הערביות במזרח ירושלים – מדובר בסוגיה מרכזית ומשמעותית שתידון בנפרד.

ג. סוגיית ירושלים

סוגיית ירושלים מהווה נדבך מרכזי בסכסוך הישראלי-פלסטיני ונחשבת במשך שנים חסם בדרך להסדר מדיני. זאת הן בשל חשיבותה הדתית ליהדות, לנצרות ולאסלאם, הן בשל הדרישה של כל צד בסכסוך לראות בה את בירת מדינתו והן משום שחיי התושבים היהודים והערבים בה שזורים אלה באלה. לאורך שנים תובעים הפלסטינים

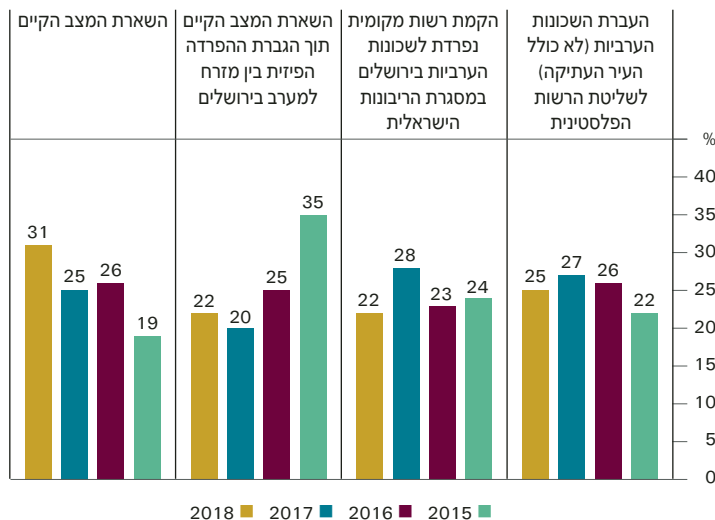
בירה פלסטינית במזרח ירושלים במסגרת הסדר הכולל שתי בירות בעיר, ושליטה פלסטינית במקומות הקדושים לאסלאם ולנצרות, ובעיקר בהר הבית. מנגד, שיח בעניין הסדר מדיני בירושלים היה בגדר טאבו בישראל במשך שנים רבות, מאז איחוד ירושלים (1967) והחלת הריבונות על מזרח ירושלים. עמדתה של ישראל הייתה שהעיר צריכה להיות מאוחדת תחת ריבונות ישראלית, ומעמדה אינו נושא למשא ומתן ולפשרה. עם זאת, החל משנות התשעים של המאה ה-20 עלתה על סדר היום בישראל האפשרות לחלוקת ירושלים. בהצהרת העקרונות במסגרת תהליך אוסלו (1993)³⁷ התחייבה ישראל ששאלת ירושלים תידון במסגרת המשא ומתן על הסדר הקבע בין ישראל לפלסטינים. במערכת הבחירות לכנסת הארבע-עשרה (1996) אף נעשה שימוש אינטנסיבי בסיסמה "פרס יחלק את ירושלים" במסגרת הקמפיין של מפלגת הליכוד נגד מפלגת העבודה. בהמשך קיימה ישראל משא ומתן על ירושלים בוועידת קמפ דייוויד (2000) ובמסגרת תהליך אנאפוליס (2007-2008), וכן בסבב השיחות שערך מזכיר המדינה האמריקאי ג'ון קרי עם ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו ועם ראש הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס ב-2013-2014.

במשך שנים רבות ראה רוב הציבור בירושלים המאוחדת מקשה אחת והתנגד לחלוקתה. סדרה של מחקרים שנערכה בשנים 1974-1988 העלתה כי רוב הציבור (71-81 אחוזים) דרש להשאיר את ירושלים בשליטתה המלאה של ישראל בכל תנאי שהוא, ו-10 עד 24 אחוזים הביעו נכונות לכוון בירושלים שלטון ישראלי-ירדני משותף. ב-1994-1998 אמרו 83 אחוזים שלא יהיו מוכנים לדון במעמדה של ירושלים בשיחות השלום, ו-80-85 אחוזים דחו את הרעיון שירושלים המאוחדת, שהיא בירת ישראל, תהיה גם הבירה הפלסטינית. זאת ועוד, כ-80 אחוזים סברו כי ירושלים צריכה להישאר מאוחדת והתנגדו לכל חלוקה, גם במסגרת הסכם כולל בין ישראל לפלסטינים. שיעור ההתנגדות לחלוקת ירושלים נותר גבוה גם כאשר נשאל הציבור לעמדתו במקרה שגורלו של הסכם השלום יהיה תלוי רק בחלוקת העיר.

ב-1999-2000 חלה תזווה בדעת הקהל: בין 65 אחוזים ל-70 אחוזים מהמשיבים הביעו התנגדות לחלוקת העיר. כאשר נשאל הציבור בתקופת האינתיפאדה השנייה מהי עמדתו בנוגע לאופציית ההיפרדות החד-צדדית, 70 אחוזים עדיין השיבו כי הם מתנגדים לחלוקת העיר – אף שבשאלה צוין בבירור כי מטרת החלוקה היא "הפחתת הטרור". ב-2004-2014 נשמרה יציבות בדעת הקהל. הציבור נשאל: "האם במסגרת הסדר, שיביא לסיום הסכסוך עם הפלסטינים, ישראל צריכה להחזיר את השכונות הערביות במזרח ירושלים, או שהיא צריכה להמשיך להחזיק בהן גם במחיר של הימנעות מהסדר שיביא לסיום הסכסוך?" כ-52-61 אחוזים מהציבור התנגדו להחזיר לפלסטינים את השכונות הערביות במזרח ירושלים, אך קרוב למחצית מהמשיבים היו מוכנים להחזירן. התמיכה בחלוקת ירושלים גברה כשהסוגיה הוצגה כתנאי במסגרת הסכם כולל.

בקיץ 2014 חלה הידרדרות במצב הביטחוני בירושלים: רצח נער פלסטיני בידי פעילי ימין ישראלים קיצוניים, ריבוי מקרי התקיפה שביצעו פלסטינים, השלכת בקבוקי תבערה ויידוי אבנים לעבר הרכבת הקלה, פיגועי דריסה וכן פיגוע הירי בבית הכנסת בהר נוף. בתקופה זו המאבק הפלסטיני על ירושלים לווה בכותרת "המלחמה על ירושלים". אולם גם בתקופה זו חלק גדול מהציבור התנגד להעברת השכונות הערביות במזרח ירושלים לפלסטינים, כולל במסגרת חוזה שלום קבע (כ-60 אחוזים). שינוי בעמדות הציבור הסתמן לאחר סיום "גל הטרור" (2015-2016). בתשובה לשאלה "האם במסגרת הסדר, שיביא לסיום הסכסוך עם הפלסטינים, ישראל צריכה להחזיר את השכונות הערביות במזרח ירושלים, או שהיא צריכה להמשיך להחזיק בהן גם במחיר של הימנעות מהסדר שיביא לסיום הסכסוך?" ב-2015 וב-2016 ענו 49 אחוזים מהמשיבים כי הם מעוניינים להמשיך להחזיק, ו-41 אחוזים ענו כי הם מעוניינים להחזיר. ב-2017 חל שינוי משמעותי והמגמה התהפכה: 51 אחוזים מהמשיבים אמרו כי הם מעוניינים להחזיר את השכונות הערביות במזרח ירושלים, ו-49 אחוזים השיבו שהם מעוניינים להמשיך ולהחזיק. שנת 2018 הייתה שקטה יחסית בירושלים והנתונים חזרו לנתוני העבר – 42 אחוזים אמרו כי הם מעוניינים להחזיר ו-58 אחוזים – להמשיך להחזיק.

שאלה שנוספה ב-2015 ונשאלה מדי שנה מאז העלתה תמונה מעמיקה יותר. הציבור נשאל מהו לדעתו הפתרון הנכון במצב הנוכחי לשאלת ירושלים. תרשים 24 מציג את המענה ב-2015-2018.

תרשים 24: הפתרון המתאים ביותר לשאלת ירושלים, 2015-2018

הנה כי כן, חלק ניכר מהציבור העדיף לאורך כל התקופה שינוי מסוים בירושלים, שכולל ויתור ו/או פתרון חדש:

העברת השכונות הערביות לשליטת הרשות הפלסטינית – בממוצע כרבע מהציבור (22-27 אחוזים) תמכו בפתרון זה במידה עקבית למדי.

הקמת רשות מקומית נפרדת לשכונות הערביות בירושלים במסגרת הריבונות הישראלית – בממוצע כרבע מהציבור (22-28 אחוזים) תמכו בפתרון זה באופן די עקבי. מדובר ברעיון חדש, ולכן מעניינת במיוחד העובדה שארבעה מחקרים נפרדים ביחס לרעיון זה העלו תוצאה עקבית. נתון זה מעורר מחשבה עד כמה, במצבים מסוימים, הציבור צמא לרעיונות חדשים.

השארית המצב הקיים תוך הגברת ההפרדה הפיזית במזרח ירושלים – ב־2015, תקופת שיא "גל הטרור", 35 אחוזים מהציבור תמכו בפתרון זה. בשלושת המחקרים שנערכו ב־2016-2018 חלה ירידה משמעותית בתמיכה זו. בשלושתם התמיכה נעה סביב 20-25 אחוזים. נתון זה מלמד כי הרצון בהיפרדות גובר במצב של משבר.

המשך המצב הקיים – רק חלק קטן יחסית מהציבור תמך בהשארית המצב כמו שהוא, אם כי בשיעור התמיכה חלו שינויים. ב־2015 תמכו בכך 19 אחוזים, ב־2016 – 26 אחוזים, ב־2017 – 25 אחוזים וב־2018 – 31 אחוזים. ניתן ללמוד מכך שדווקא ב־2015, שיא "גל הטרור", רמת התמיכה בהשארית המצב הקיים הייתה הנמוכה ביותר. השאלה העולה היא מדוע חלו שינויים בעמדת הציבור בנוגע לעתיד ירושלים דווקא בתקופה הזאת, שהרי אירועים אלימים התרחשו בירושלים גם בשנים קודמות. נראה כי לגל הפיגועים בירושלים, שבין הגורמים שהובילו אותם היו צעירים פלסטינים תושבי מזרח ירושלים, היה תפקיד בולט בהנעת השינוי בדעת הקהל. הם הפריכו הנחת יסוד שלאורה פעלו במשך שנים רבות ממשלות ישראל, אשר לפיה ניתן לשמר את הסטטוס קוו בעיר המאוחדת. מחסומי הבטון שהוצבו במזרח ירושלים כדי להגביר את תחושת הביטחון, גם אם לתקופה קצרה, יצרו חלוקה בפועל בין שכונות יהודיות לערביות. החציצה שיקפה שינוי תודעתי; לראשונה החלוקה נראתה אפשרית, במיוחד משום שבוצעה על ידי ממשלת ימין מובהקת. סימנים לשינוי ניכרו עוד קודם לכן.

והנה, דווקא במצב של משבר הסתמנה תזוזה בעמדות הציבור בנוגע לרכיביה המעשיים של הסדרה בירושלים. חלק קטן בלבד מהציבור המשיך לתמוך בהשארית המצב הקיים. רוב הציבור סבר כי קשה לשמר לנצח את המציאות הנוכחית, הבעייתית עד מאוד, ולכן נעשה פתוח יותר מאשר בעבר לרעיונות חדשים וחדשים חלקית. נוסף על כך, מגמת הפתיחות הגוברת בנוגע להסדרה מחודשת בירושלים עלתה בקנה אחד עם רעיון ההפרדה שבבסיס הפתרון של "שתי מדינות" – שכאמור זכה לתמיכת רוב הציבור. הציבור היה מעוניין בהיפרדות, במיוחד כדי להפחית את החיכוך וכך לשמור על הביטחון, לעיתים בכל מחיר וללא הבנת משמעויותיו – בייחוד בהקשר של

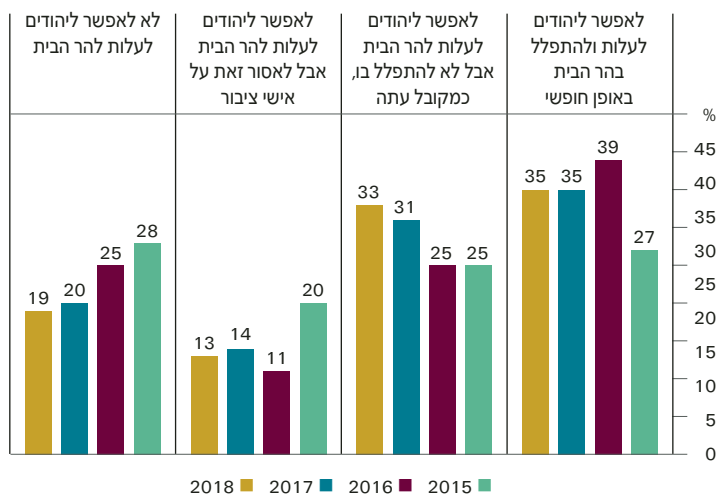
המציאות הירושלמית המורכבת. עם זאת נראה שכאשר חוזר השקט היחסי, נעלם גם הרצון לשינוי. ואכן, על פניו נראה שהשקט היחסי בירושלים ב-2017-2018 הביא לכך שאפשרות החלוקה בירושלים ירדה, לפחות לעת עתה, מסדר היום בישראל. בדצמבר 2017 הכריז נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ כי הוא מכיר בירושלים כבירת ישראל, ובהמשך הועברה שלוחה של שגרירות ארצות הברית מתל-אביב לירושלים. בשיח הישראלי על הכרזת הנשיא והעברת השגרירות באותה תקופה, ובכלל זה בתקשורת המסורתית, ברשתות החברתיות וגם בדבריהם של אנשי ציבור, כמעט לא נעשה שימוש בסיסמאות שהתקבעו במשך שנים, כגון "ירושלים מאוחדת לנצח נצחים" ו"ירושלים השלמה". במקום זאת השיח התמקד ב"ירושלים כבירת ישראל". השאלות שנותרו פתוחות הן: מה כוללת בירת ישראל – האם רק את חלקה המערבי או גם את האגן ההיסטורי, הכולל את העיר העתיקה, הר הבית והר הזיתים, או גם את כל מזרח העיר? כיצד ייקבעו גבולות ירושלים ומה לגבי המענה לדרישה הפלסטינית לשליטה במזרח העיר ובמקומות הקדושים? אולם, בחלוף הזמן, ייתכן שלהכרזת ירושלים כבירת ישראל והעברת השגרירות האמריקאית לירושלים, בשילוב עם השקט הביטחוני בעיר, הייתה השלכה על דעת הקהל הישראלית שכאמור שבה לנתוני העבר – כ-58 אחוזים היו מעוניינים להמשיך בהחזקתן של השכונות הערביות במזרח ירושלים.

ב-2018 נשאל הציבור עד כמה הוא מסכים או לא מסכים עם ההיגד "ירושלים מאוחדת לנצח נצחים". רוב הציבור (75 אחוזים) הסכים עם ההיגד ורק רבע (25 אחוזים) לא הסכים. יש לציין כי גם רוב החילוניים (60 אחוזים) הביעו תמיכה בהיגד זה. כצפוי, נמצאה תמיכה גורפת בהיגד זה בקרב הדתיים והחרדים (93 אחוזים מהדתיים ו-90 אחוזים מקרב החרדים) ובקרב המסורתיים (88 אחוזים). עם זאת נמצא קשר בין השיוך הפוליטי של האדם לתמיכתו בהיגד; 40 אחוזים מבין אלו שהגדירו את עצמם כשמאל תמכו בהיגד, בעוד הרוב המוחלט של אלו שהגדירו את עצמם כמרכז (86 אחוזים) וימין (92 אחוזים) תמכו בהיגד זה. נראה אם כן שהנרטיב "ירושלים מאוחדת לנצח נצחים", לפחות ברמת הסיסמה, נטוע חזק בדעת הקהל הישראלית. כוחן של אמונות מושרשות עמוק כמו זו הוא רב, ונראה כי רק אירועים כבדי משקל עשויים לשנותן.

הר הבית

ההתפרצויות האלימות סביב הר הבית בשנים האחרונות העידו כי הסטטוס קוו לגבי אינו מוסכם על הגורמים המעורבים בו ישירות – ישראל, הפלסטינים, ממלכת ירדן, תושבי מזרח ירושלים המוסלמים והפלג הצפוני של התנועה האסלאמית. האתר הפך במשך השנים מוקד מחאה של יהודים עקב המגבלות שהוטלו על הגישה אליו, ומוקד

להתפרעויות של פלסטינים ומוסלמים על רקע הטענה כי ישראל מתכוונת לשנות את מעמדו, וגם כתוצאה מריבוי שחקנים בעלי הגיונות שונים הפועלים במקום.³⁸ הרגישות והמתוחות סביב מעמדו של הר הבית מקרינות על האזור כולו, והאלימות הפורצת מעת לעת בקשר להר מבליטה את מרכזיותה של ירושלים בסכסוך. חשש פלסטיני מפני כוונה ישראלית לשנות את הסטטוס קוו באתר היה בין הגורמים שהניעו את "גל הטרור" שפרץ בירושלים ב־2015. רבים מהסכינאים הסבירו את החלטתם לדקור ולרצוח יהודים כתגובה להתנהלות הישראלית במתחם אל־אקצא ולפגיעה בוטה בסמל רב החשיבות.³⁹ החל מ־2015 נוספה למחקר שאלה שבחנה מה לדעת הציבור צריכה להיות מדיניות ישראל ביחס לעלייה להר הבית. תרשים 25 מציג את המענה לשאלה זו ב־2015-2018.

תרשים 25: המדיניות של ישראל ביחס להר הבית, 2015-2018

עמדות הציבור ביחס לעלייה להר הבית:

לאפשר ליהודים לעלות ולהתפלל בהר הבית באופן חופשי – ב־2015, תקופת שיא "גל הטרור", קרוב לשליש (27 אחוזים) תמכו באפשרות זו. בשנים שלאחר מכן גברה התמיכה באפשרות זו ונעה סביב 35-39 אחוזים. יש להזכיר כי המהומות בהר הבית בספטמבר 2015 היו מאיץ לפרוץ "גל הטרור". המחקר נערך חודש לאחר מכן. **לאפשר ליהודים לעלות להר הבית אבל לא להתפלל בו, כמקובל עתה** – גם לגבי אפשרות זו ניכרה רמת תמיכה נמוכה יותר בתקופת "גל הטרור". ב־2015 וב־2016 כרבע (25 אחוזים) תמכו בכך, ואילו לאחר "גל הטרור" ב־2017-2018 חלה עלייה ל־31-33 אחוזים.

לאפשר ליהודים לעלות להר הבית, אבל לאסור זאת על אישי ציבור – בולטת העלייה בהתנגדות לעליית אישי ציבור להר הבית (בניגוד לעלייה היחסית בתמיכה בעליית יהודים להר הבית). ב־2015 תמכו בכך 20 אחוזים, לעומת 11-14 אחוזים בשנים שלאחר מכן.

לא לאפשר ליהודים לעלות להר הבית עד להגעה להסדר בעניין עם הפלסטינים – גם במקרה זה, ב־2015-2016 רמת ההתנגדות לעלייה להר הבית הייתה גבוהה במידה משמעותית (25-28 אחוזים) מאשר בתקופה ה"שקטה" שלאחר מכן – 2017-2018 (20-19 אחוזים). נראה אם כן שבתקופות של מתיחות ביטחונית פחתה במידה משמעותית תמיכת הציבור בעלייה להר הבית בכלל, ובפרט של אנשי ציבור, שעלייתם להר נתפסת כפרובוקציה, לעומת עיתות שגרה. ניכר כי הציבור מודע לרגישות הדתית והביטחונית הסובבת את הר הבית ותומך במדיניות הקיימת כיום בנושא.

ד. חמאס בעזה

כחצי שנה לאחר ההתנתקות הישראלית מרצועת עזה בקיץ 2005, ניצחה תנועת חמאס בבחירות לפרלמנט הפלסטיני. כעבור שנה החלה התנועה להשתלט על רצועת עזה. בתגובה נקטה ישראל מדיניות של סגר על הרצועה. מאז ידע המצב ברצועה עליות ומורדות, תקופות של רגיעה יחסית ומתח ביטחוני הולך וגובר בגבול עקב ירי רקטות מהרצועה לישראל, התנגשויות בגבול הרצועה, שלושה סבבי עימות בין ישראל לחמאס, שבמסגרתם יצאה ישראל לשלושה מבצעים: 'עופרת יצוקה' (סוף 2008 – ינואר 2009), "עמוד ענן", (2012) ו'צוק איתן' (2014). מאז 2018 גבר המתח באזור בעקבות הפגנות שנערכו במסגרת "צעדת השיבה הגדולה" ליד גדר המערכת בין רצועת עזה לישראל. ההפגנות כללו הבערת צמיגים, יידוי אבנים ובקבוקי תבערה לעבר כוחות ישראלים והפרחת עפיפונים ובלוני תבערה אל מעבר לגבול הרצועה. ההסלמה באה לידי ביטוי גם בירי רקטות ופצמ"רים לעבר ישראל ותקיפות של חיל האוויר ברחבי רצועת עזה. בתקופת המחקר הנוכחי (2015-2018), באופן עקבי וללא קשר לאירועים, הציבור לא תפס את חמאס בעזה כאיום חמור על מדינת ישראל. רק מיעוט (13-16 אחוזים) דירג את חמאס כאיום החמור ביותר. זאת אף כי המחקר האחרון נערך בנובמבר-דצמבר 2018 – בתקופת הסלמה בזירה העזתית (היתקלות כוח צה"ל עם פעילי חמאס בדרום הרצועה, שגררה בעקבותיה הפצצות חיל האוויר ברצועה ומתקפת רקטות לעבר ישראל). נראה כי להדגשת הממסד הפוליטי-ביטחוני כי חמאס אינו מהווה איום חמור על מדינת ישראל, כל שכן קיומי, יש תפקיד מרכזי בתפיסת הציבור באשר לאיום.

המהלכים והפתרונות שעמדו על סדר היום בתקופת המחקר הנוכחי (2015-2018) נעו על קשת שבין כיבוש רצועת עזה ומיטוט חמאס לבין "הכלת" המצב לניהול משא ומתן

והסדרה עם חמאס. הציבור נשאל כיצד לדעתו יש לטפל באיום. האפשרויות שהוצגו לציבור עברו שינויים במשך השנים. לוח 8 מציג את המענה לשאלה ב-2015-2018.

לוח 8: טיפול באיום חמאס מעזה, 2015-2018 (באחוזים)

2018	2017	2016	2015	
43	52	60	41	יצירת הרתעה על ידי פעילות צבאית כנגד חמאס בעזה (הפצצת מנהרות, סיכולים ממוקדים)⁴⁰
20	31	19	34	פירוק הזרוע הצבאית של חמאס, גם במחיר של כיבוש הרצועה
-	-	-	10	המשך המצור החלקי
15	-	-	-	הגברת הלחץ על הרצועה והידוק הסגר
11	12	12	10	הקלות בסגר, שיפור ניכר בחיי האוכלוסייה ברצועה והשקעה בתשתיות ובכלכלה בעזה
11	5	9	5	השלמה עם שלטון חמאס בעזה וחתירה לקראת הסכם עימו
100	100	100	100	סך הכול

רשימת החלופות לטיפול באיום חמאס בעזה עברה שינויים במשך השנים, מה שמקשה על עקביות בהשוואה, אולם בכל זאת ניתן ללמוד על מגמות בדעת הקהל באשר לפתרון המועדף לטיפול באיום חמאס בעזה. התמיכה המרבית, כפי שעלתה מכל המחקרים שנערכו בשנים האחרונות, הייתה באפשרות של יצירת הרתעה על ידי פעילות צבאית נגד חמאס בעזה (הפצצת מנהרות וסיכולים ממוקדים). התנודותיות במספרים, שנעים מ-41 ל-60 אחוזים, נובעת לפחות בחלקה משינויים שחלו במתכונת השאלה. אולם ברור שמדובר באפשרות המועדפת על ידי הציבור, דהיינו, ההעדפה היא למדיניות אקטיבית צבאית, אבל במסגרת המצב הקיים. ראיה לכך ניתן למצוא בכך שב-2015, באופן חד-פעמי, הוצגה האפשרות של "המשך המצור החלקי". רק 10 אחוזים תמכו בה. ב-2018 נוספה האפשרות "הגברת הלחץ על הרצועה והידוק הסגר". רק 15 אחוזים תמכו בה. גם האפשרות של פירוק הזרוע הצבאית של חמאס, אף במחיר כיבוש הרצועה – ממצב שבו 34 אחוזים תמכו באפשרות זו ב-2015 חלה ירידה משמעותית ב-2018 – 20 אחוזים תמכו באפשרות זו. ניכר כי עמדות הציבור היו מעשיות וריאליות באשר לטיפול באיום חמאס בעזה ותאמו למדיניות הממשלה, שפעלה להכלת המצב תוך ריסון ההתלקחות.

האפשרויות ה"רכות" יותר – הסרת המצור, שיפור ניכר בחיי האוכלוסייה ברצועה והכרה בשלטון חמאס בעזה וכל הידברות ישירה עימו זכו לרמת תמיכה נמוכה, אם

כי חלו בהן שינויים במהלך השנים. מיעוט מקרב הציבור (5-11 אחוזים) תמך בהכרה בשלטון חמאס ובהידברות ישירה עמו. חלה עלייה קלה בשיעור התמיכה באפשרות זו – מ-5 אחוזים ב-2017 ל-11 אחוזים ב-2018. יש לשים לב כי ב-2018 חל שינוי בניסוח מ"תמיכה בהכרה בשלטון חמאס והידברות ישירה עימו" ל"השלמה עם שלטון חמאס וחתירה לקראת הסכם עימו".

10-12 אחוזים תמכו בהסרת המצור ובשיפור ניכר בחיי האוכלוסייה ברצועה בשנים 2015-2017. ב-2018 שונה הנוסח ל"הקלות בסגר, שיפור ניכר בחיי האוכלוסייה והשקעה בתשתיות ובכלכלה בעזה" וחלה עלייה בתמיכה ל-20 אחוזים. בהקשר זה יש לציין כי ב-2016 נשאלה באופן חד-פעמי שאלה בנוגע לשיקום עזה. למרואיינים הוצגה השאלה הבאה: "לפי הערכת גורמים בצה"ל, המצב ההומניטרי בעזה הולך ומידרדר. האם לדעתך שיקום רצועת עזה הוא אינטרס ישראלי או פרס לטרור?" הציבור נחלק בין אלה שסברו כי מדובר באינטרס ישראלי (38 אחוזים) לבין אלה שסברו כי מדובר בפרס לטרור (35 אחוזים), או שסברו כי זו אינה בעיה של ישראל (26 אחוזים). כלומר: אין בציבור רוב לתפיסה שחלק גדול ממערכת הביטחון ומומחים תמכו בה, שלפיה שיקום רצועת עזה הוא אינטרס של ישראל.

היבט נוסף הוא הקשר שבין הרצועה לבין שטחי יהודה ושומרון. לנוכח התוצאות וההשלכות השליליות של ההתנתקות מהרצועה והשתלטות חמאס על האזור, ישראל נקטה מדיניות של בידול בין אזור זה לבין שטחי יהודה ושומרון. ב-2018 הציבור נשאל לראשונה אם הוא מסכים או לא מסכים עם הקביעה כי "לא ניתן להתקדם עם הסדרים ביהודה ושומרון בלי לפתור את בעיית עזה". חלק גדול מהציבור (56 אחוזים) סבר שלא ניתן לקדם הסדרים ביהודה ושומרון בלי לפתור את בעיית עזה. 36 אחוזים לא סברו כך ו-8 אחוזים ענו שאינם יודעים. נראה כי נכון לעת הנוכחית, חלק ניכר מהציבור מבין כי ההפרדה בין רצועת עזה לנעשה בשטחי יהודה ושומרון היא בעייתית.

ה. היחס ל"צד השני" – האם יש פרטנר?

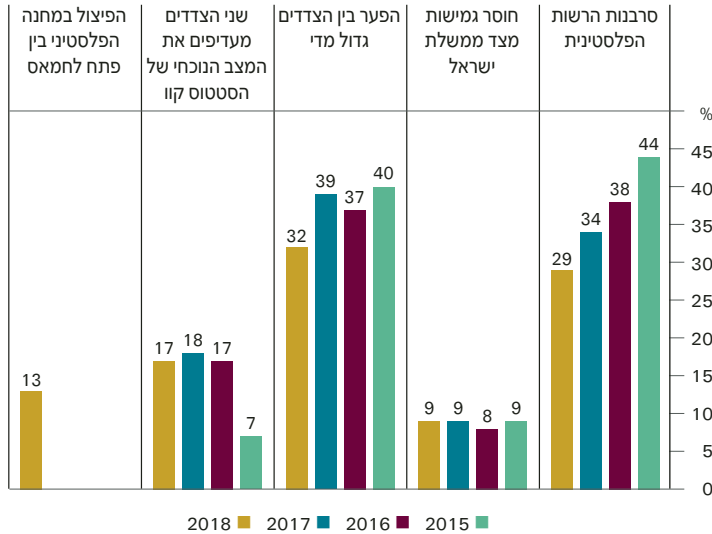
בשיח הישראלי קיים ויכוח מזה שנים בנוגע לשאלה הקריטית – האם ניתן להגיע עם הפלסטינים להסכם אשר ישים קץ לסכסוך, או במילים אחרות: "האם יש פרטנר?". סוגיה זו נבדקה במחקר בעזרת סדרת שאלות שכללו הן את היחס הכללי של הציבור הישראלי לפלסטינים, בדגש על תפיסת הכוונות והרצונות שלהם, והן את העמדות ביחס להתנהלות המעשית כלפיהם.

השאלה הבסיסית שנשאלה במשך שנים הייתה באיזו מידה רוב הפלסטינים רוצים שלום. בשנות התשעים של המאה ה-20 ועד האינתיפאדה השנייה שפרצה ב-2000, חלק גדול (55-65 אחוזים) מהציבור הישראלי האמין שרוב הפלסטינים מעוניינים בשלום.

ממחקרים מאוחרים יותר שנערכו ב-2009-2016 עלה כי 42-46 אחוזים סברו שרוב הפלסטינים מעוניינים בשלום (גם מתוך אלו שסברו כי רוב הפלסטינים מעוניינים בשלום, רובם סברו כי רק במידה מסוימת, ורק מיעוט זניח סבר כי במידה רבה). מצד אחד, ניתן לראות כי בהשוואה לעבר חלה ירידה בהערכת רצונם של הפלסטינים בשלום. מצד שני, בשנים האחרונות, ולמרות שברוב תקופת המחקר הנוכחי לא התנהל כל משא ומתן בין ישראל לפלסטינים, חלק ניכר מהציבור עדיין האמין בעקביות שרוב הפלסטינים מעוניינים בשלום.

עם זאת, יחסו של הציבור בישראל לפלסטינים מורכב ובמידה רבה רווי סתירות. גורם חשוב בנוגע לאפשרות להגיע להסכם עם הפלסטינים עשוי להיות תפיסת הציבור הישראלי באשר לכוונותיהם. הציבור נשאל מהי לדעתו שאיפת הפלסטינים בסופו של דבר. אומנם אין דרך לאמוד את השאיפות ה"אמיתיות" של הצד השני,⁴¹ ובכל זאת המענה מלמד על הלכי הרוח של הציבור בישראל. ב-2016 סבר חלק ניכר מהציבור (43 אחוזים) כי שאיפת הפלסטינים היא להביא בסופו של דבר לחיסולה של מדינת ישראל. 17 אחוזים סברו כי שאיפתם היא להקים מדינה פלסטינית על השטחים שישראל כבשה במלחמת ששת הימים, 20 אחוזים סברו כי השאיפה היא להמשיך בסכסוך ולאפשר לתהליכים הדמוגרפיים לשנות את מאזן הכוחות, 8 אחוזים – לכפות על ישראל פתרון של מדינה אחת וכך להשיג רוב דמוגרפי ערבי. רק 12 אחוזים סברו כי שאיפתם של הפלסטינים היא להגיע להסדר עם ישראל שיסיים את הסכסוך. במחקרי 2009 ו-2012 האפשרויות היו מעט שונות, אבל התמונה הכוללת הייתה דומה – רוב הציבור (66-67 אחוזים) האמין שהערבים שואפים להשמיד את מדינת ישראל, ויותר משליש מהמשיבים (39-45 אחוזים) היו משוכנעים שכרוך בכך הרג של חלק גדול מהאוכלוסייה היהודית. תמונה דומה עלתה גם בשנות השמונים והתשעים של המאה ה-20.⁴² ממצאים אלה מצביעים על כך שרמת האמון ב"צד השני" נמוכה. למעשה, מעולם לא תפס רוב הציבור את המטרה הסופית של הפלסטינים כמוגבלת להחזרת השטחים שנכבשו על ידי ישראל ב-1967, והוא חשש משאיפותיהם ארוכות הטווח. האמונה כי הפלסטינים נותרו מחויבים להשמדת ישראל נטועה עמוק בתודעה הישראלית.

שאלה נוספת בחנה מהי לדעת הציבור הסיבה העיקרית לקיפאון בסוגיה הפלסטינית. תרשים 26 מציג את המענה לשאלה זו.

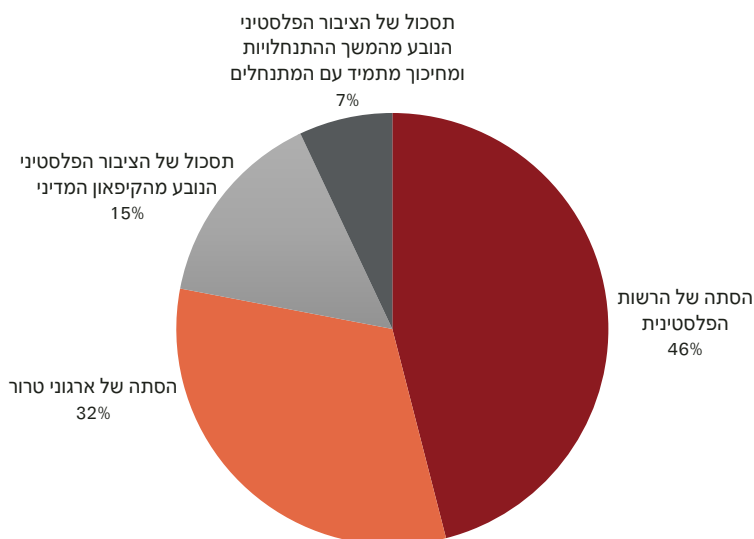
תרשים 26: הסיבה העיקרית לקיפאון בסוגיה הפלסטינית, 2015-2018

באופן עקבי, מיעוט מקרב הציבור היה משוכנע שהסיבה לקיפאון היא חוסר גמישות מצד ממשלת ישראל (8-9 אחוזים), וכי לא חלו שינויים בכך במשך השנים. לעומת זאת, חלק גדול מהציבור סבר כי הסיבה העיקרית לקיפאון בסוגיה הפלסטינית היא סרבנות הרשות הפלסטינית (29-44 אחוזים), או שהפעור בין הצדדים גדול מדי (32-40 אחוזים), אולם חלו שינויים בכך במשך השנים.

ב־2015, בשיא "גל הטרור", חלק גדול מהציבור (44 אחוזים) סבר כי הסיבה העיקרית לקיפאון בסוגיה הפלסטינית היא סרבנות הרשות הפלסטינית, אולם בחלוף הזמן ניכרת ירידה הדרגתית ועקבית בכך. אחרי ארבע שנים, ב־2018, שליש (29 אחוזים) סברו כך. ב־2016-2018 סברו 17-18 אחוזים כי הסיבה לקיפאון היא ש"שני הצדדים מעדיפים את המצב הנוכחי של הסטטוס קוו", ואילו ב־2015 רק 7 אחוזים סברו כך. ב־2018 חלה ירידה של 8 אחוזים ביחס ל־2015 במספרם של אלו שלדעתם הפער בין הצדדים גדול מדי. ב־2018 שליש מהציבור (32 אחוזים) סברו כך. שש שנים קדם לכן, ב־2012, כמעט מחצית (46 אחוזים) ענו כי "הפעור בין הצדדים גדול מדי" (הניסוח ב־2012 היה מעט שונה, מה שמקשה על השוואה עקבית. כל היתר נחלקו כך: 36 אחוזים האשימו את "סרבנות הרשות הפלסטינית", 11 אחוזים האשימו את "אי-גמישות מצד ממשלת ישראל" ו־6 אחוזים ענו אחרת. בשאלון של 2012 לא הופיעה האפשרות "שני הצדדים מעדיפים את הסטטוס קוו", שהרי גם מניסוח השאלה ניתן ללמוד מה עמד על סדר היום באותה תקופה. בחלוף השנים, ב־2018 בחרו בה קרוב לחמישית מהציבור. נתון נוסף נוגע לאפשרות שנוספה ב־2018: הפיצול במחנה הפלסטיני בין

פתח לחמאס. 13 אחוזים בחרו באפשרות זו. נראה כי אלה שבחרו כך עשו זאת על חשבון הבחירה בסרבנות הרשות הפלסטינית, שהיא אומנם מרוככת יותר, אך בכל מקרה מצביעה בבירור כי מבין כלל האפשרויות, הציבור הישראלי העדיף להטיל את האחריות על "הצד השני".

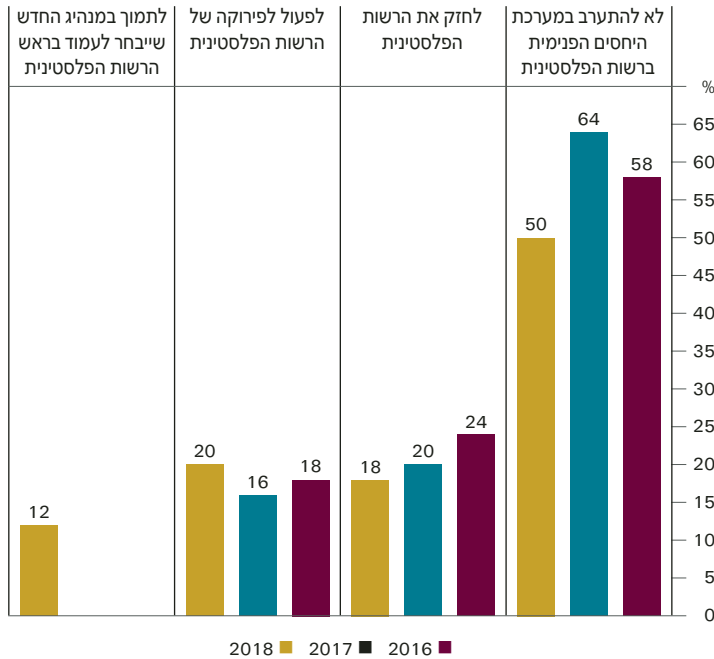
ב-2015, לנוכח "גל הטרור", הציבור נשאל באופן חד-פעמי מהי לדעתו הסיבה העיקרית להתפרצות גל האלימות הנוכחי. הגם שמדובר בשאלה "ברוח השעה", ניתן ללמוד ממנה על הלכי הרוח בציבור הישראלי ועל יחסו ל"צד השני". תרשים 27 מציג את המענה לשאלה זו.

תרשים 27: הסיבה העיקרית להתפרצות גל האלימות, 2015

רוב מוחלט של הציבור (78 אחוזים) סבר כי הסיבה העיקרית להתפרצות "גל הטרור" היא הסתה, בין שמדובר בהסתה של הרשות הפלסטינית (46 אחוזים) ובין בהסתה של ארגוני טרור (32 אחוזים). היתר סברו כי מדובר בתסכול של הציבור הפלסטיני – 15 אחוזים סברו כי התסכול נובע מהקפאון המדיני, ורק 7 אחוזים סברו כי התסכול נובע מהמשך ההתנחלויות ומחיכוך מתמיד עם המתנחלים. הטענה שנשמעה באותה תקופה, בעיקר בקרב חלקים נרחבים מהממסד הפוליטי ובכלל זה ממשלת ישראל, ואף בחלק מאמצעי התקשורת, הייתה שהטרור הפלסטיני נבע מהסתה (במידה רבה בניגוד לעמדת בכירים במערכת הביטחון, שטענו כי מדובר בתסכול של הציבור הפלסטיני).

לשאלה הבאה שנוספה למחקר החל מ־2016 יש השלכה מעשית: "לאחרונה נחלשים מנגנוני השליטה של הרשות הפלסטינית ומתנהל מאבק ירושה לתקופה שאחרי אבו מאזן. כיצד לדעתך על ישראל לנהוג בסוגיה?" תרשים 28 מציג את המענה לשאלה זו.

תרשים 28: עמדות בנוגע למדיניות ישראל בסוגיית מאבקי הירושה לקראת היום שאחרי אבו־מאזן, 2016–2018

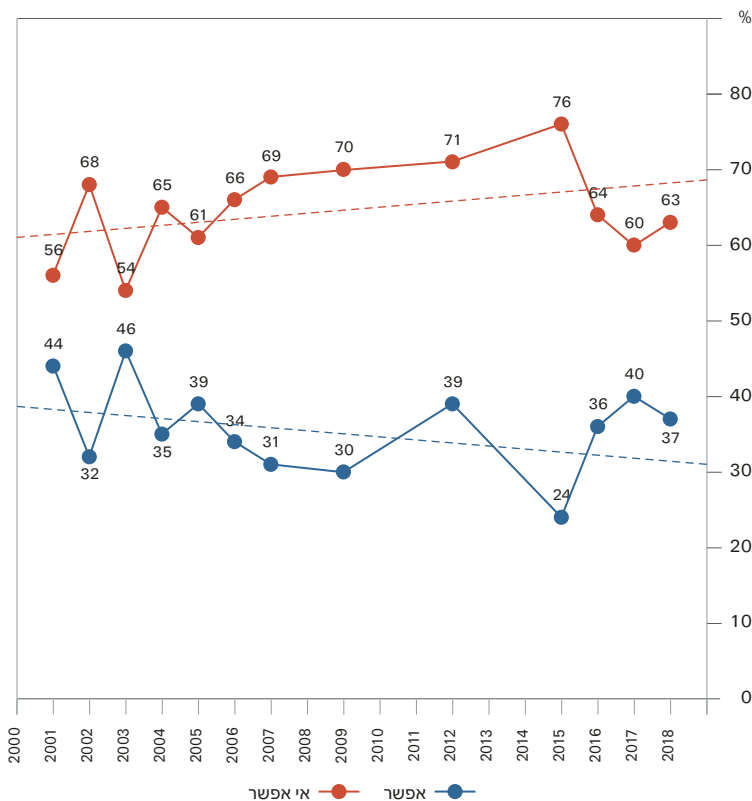
חלק ניכר (50–64 אחוזים) מהציבור לא היה מעוניין להתערב במערכת היחסים הפנימית ברשות הפלסטינית. כחמישית מהציבור (16–20 אחוזים) היו מעוניינים לפעול לפירוקה של הרשות הפלסטינית, ושיעור דומה ומעט יותר גבוה היה מעוניין בחיזוקה (18–24 אחוזים). למרות שהחלק הגדול יותר מהציבור לא היה מעוניין בהתערבות במערכת היחסים ברשות הפלסטינית, חלה ירידה ניכרת של 14 אחוזים מ־2017 ל־2018. כן חלה ירידה קלה של 6 אחוזים בשיעור המעוניינים לחזק את הרשות הפלסטינית והם פנו לאפשרות החדשה – "לתמוך במנהיג החדש שייבחר לעמוד בראש הרשות הפלסטינית", כלומר באפשרות אקטיבית מעט יותר מאשר בעבר.

ב־2018 נוספה למחקר שאלה משלימה. הציבור נשאל אם הוא מסכים או לא מסכים עם הקביעה כי "לישראל יש אינטרס שתהיה רשות פלסטינית יציבה ומתפקדת". רוב הציבור (67 אחוזים) סבר כי לישראל אינטרס בקיום רשות פלסטינית יציבה ומתפקדת. גם מהמענה לשאלה זו ניתן ללמוד כי גם אם הרשות לא נתפסת בעיני הציבור כ"ידידת

אמת" של ישראל, ניכרת ההבנה כי יציבותה ותפקודה הם אינטרס ישראלי, וכי בלעדיה המצב יכול להיות גרוע יותר. כן עולה מהנתונים כי גם אם רמת האמון של הציבור הישראלי בפלסטינים הייתה נמוכה למדי והתפיסה הרווחת ביחס ליעד הסופי שלהם הייתה שלילית, רוב הציבור הביע עמדה פרגמטית. ניכר שהציבור הפנים את המסר כי הרשות הפלסטינית היא "רע הכרחי" ועדיפה על פני אפשרויות אחרות.

1. הסיכוי לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני

הציבור נשאל במשך שנים רבות אם לדעתו ניתן להגיע להסכם שלום עם הפלסטינים בעתיד הקרוב. תרשים 29 מציג את המענה לשאלה זו בשנים 2000-2018.

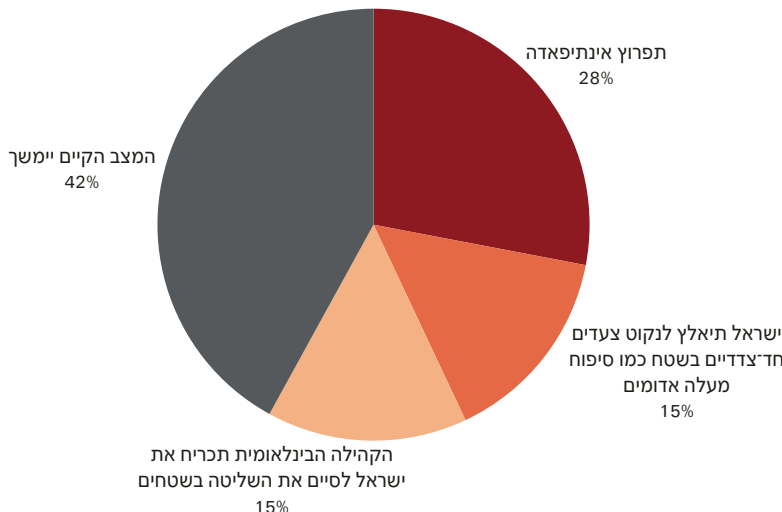

תרשים 29: סיכוי להסכם שלום עם הפלסטינים בעתיד הקרוב, 2000-2018

הציבור היה באופן עקבי פסימי ביותר לאורך שנים. בממוצע בין 60-70 אחוזים סברו כי לא ניתן להגיע להסכם שלום. התנודתיות בתרשים מסמנת את הגאות והשפל שנבעו מאירועים ספציפיים. הפסימיות גברה בתקופות משבר, ביניהן שיא האינתיפאדה השנייה (68 אחוזים) או שיא "גל הטרור" 2015 (77 אחוזים). ככלל, מ־2005 ניכרת

עלייה עקבית בהערכתו הפסימית של הציבור ביחס לסיכויים להסכם עם הפלסטינים. בשנים האחרונות המספרים התייצבו סביב 60-64 אחוזים מהציבור, שגרסו כי לא ניתן להגיע להסכם שלום. הסבר אפשרי הוא שבתקופה זו לא נראתה התקדמות לעבר פתרון הסכסוך. ההערכה בדבר הסיכוי להגיע להסכם שלום עם הפלסטינים הייתה גבוהה יותר בקרב חילונים לעומת מסורתיים, דתיים וחרדים (51 אחוזים לעומת 23-20 אחוזים), ובקרב אלה שהגדירו את עצמם שמאל (74 אחוזים) ומרכז (53 אחוזים) לעומת ימין (22 אחוזים).

בפרספקטיבה של זמן, תחושת פסימיות שררה במשך עשרות שנים, וייתכן שמאז ומעולם. כך, בשנות התשעים של המאה ה-20 השאלה אומנם נוסחה באופן שונה, אולם גם אז הציבור היה פסימי באשר לסיכויים לפתרון. ב-1993, בשיאו של תהליך השלום, למרות שהציבור הביע תמיכה בהמשך ניהול המשא ומתן, 52 אחוזים סברו כי הסכמי שלום אין פירושה סיום הסכסוך. נתונים דומים נמצאו גם אחרי חתימת הסכם אוסלו ב'. הציבור פקפק בשאלה אם סיום הסכסוך עומד בפתח.⁴³ השאלה שעולה מכך היא מהו הגורם הבסיסי שהוביל לפסימיזם עמוק זה, ואם יש דרכים לשינוי המצב. במידה רבה, השאלה הבאה סוגרת מעגל. החל מ-2017 הציבור נשאל מה לדעתו יהיו ההשלכות של כישלון נוסף בתהליך המדיני בין ישראל לפלסטינים. תרשים 30 מציג את התפלגות המענה, 2018.

תרשים 30: ההשלכות של כישלון נוסף בתהליך המדיני בין ישראל לפלסטינים, 2018

חלק גדול מהציבור (42 אחוזים) סבר שהלכה למעשה, המצב הקיים יימשך. 15 אחוזים היו בדעה כי הקהילה הבינלאומית תכריח את ישראל לסיים את השליטה

בשטחים, 15 אחוזים העריכו כי ישראל תיאלץ לנקוט צעדים חד-צדדיים בשטח כמו סיפוח מעלה אדומים, ו-28 אחוזים סברו כי תפרוץ אינתיפאדה. נתונים דומים עלו גם ב-2017.

לסיכום, דעת הקהל בנושא הסכסוך הישראלי-פלסטיני יציבה ועקבית למדי לאורך שנים. רוב הציבור הביע התנגדות להמשך המצב הקיים, היה מעוניין בפתרון הסדרי ובהפרדות מהפלסטינים ואף היה מוכן במסגרת זו לפנות חלק מהיישובים שמעבר לקו הירוק. בחלוף הזמן נראה שתהליך אוסלו נתפס אומנם בעיני הציבור ככישלון, אולם הרעיון המרכזי שעמד מאחוריו זוכה להכרה ולתמיכה בקרב הציבור. מצד שני, הציבור אינו מאמין שאפשר להגיע לפתרון הסכסוך וחלק גדול ממנו סבור שהלכה למעשה, הסטטוס קוו יישאר בעינו. לאור העובדה שרוב הציבור היה מעוניין בפתרון שמבוסס על הפרדה בין שני העמים על בסיס "שתי המדינות", ושרק חלק קטן תמך בהמשך הסטטוס קוו, אך במקביל רק מיעוט סבר שניתן להתקדם אל עבר הסכם שלום עם הפלסטינים בזמן הקרוב – ניתן להניח כי קיימת תחושה של חוסר אונים בציבור. כלומר, רוב הציבור היה מעוניין בשינוי, אבל אינו סבור שהדבר אפשרי.

בטווח הקצר, הרצון בהפרדות מכל סוג שהוא גבר בעקבות משבר וכאמצעי להתמודדות עם האיום הביטחוני. כך קרה לדוגמה בעקבות האינתיפאדה הראשונה, אחרי גל פיגועי ההתאבדות בשנות התשעים. אירועים אלה המחישו את הסכנות ואת המחירים הכרוכים בשליטה הישראלית בשטחים. לא רק שהשליטה לא הבטיחה סדר בשטחים עצמם, אלא אף לא מנעה ביצוע מעשי טרור בתחום הקו הירוק עצמו. כלומר, התמיכה בהפרדות נחשבת אמצעי לשמירה על הביטחון.⁴⁴ בטווח הארוך, ההסבר המרכזי לרצון הציבור בהפרדות הוא משקלם הברור והחד-משמעי של שיקולים דמוגרפיים לעומת שיקולים גיאוגרפיים. הערך "מדינה עם רוב יהודי" הפך עם הזמן לחשוב ביותר בעיני הציבור, ובעשור האחרון נעשה הערך הדומיננטי עבור רוב פלחי האוכלוסייה. לעומת זאת, רמת התמיכה בערך "ארץ ישראל השלמה", שהוא אנטי-תזה להפרדות מהפלסטינים, הייתה הנמוכה ביותר מבין הערכים.⁴⁵ אולם מספר חסמים קריטיים ובהם תפיסות, אמונות, עמדות ורגשות בחברה הישראלית מהווים מכשול לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

החסם הראשון הוא היכולת הגבוהה של הציבור להכיל את המצב הקיים, במידה שנתפסת בעיניו סבירה, כי הרי החברה הישראלית נעה בין קטבים. מצד אחד היא התרגלה "לחיות על חרבה", ותחושת איום וחשש תמידי מפני טרור ועימותים צבאיים בעתיד מלווה אותה. מצד שני, באופן עקבי במשך שנים, חששות אלה מתאזנים עם ביטחונה הרב של החברה ביכולתה של המדינה להתמודד עם האיומים והאתגרים העומדים בפניה, והיא אופטימית ביחס למצב המדינה מנקודת מבט של ביטחון לאומי. אפשר להוסיף לכך גם את העובדה שרוב הציבור (72 אחוזים) לא סבר כי

השליטה של ישראל באוכלוסייה הפלסטינית ביהודה ושומרון היא כיבוש (כדאי לשים לב שמדובר בניסוח המתון "אוכלוסייה הפלסטינית" לעומת "השטחים"). כל אלה תורמים ל"התרגלות" הציבור לסכסוך הישראלי-פלסטיני, וכך הם עשויים לחזק את הסטטוס קוו ולפגוע ברצון לשנותו.

החסם השני הוא המחלוקת העמוקה השוררת ביחס לסכסוך על היבטיו ההיסטוריים, הלאומיים, הדתיים והביטחוניים. הסכסוך הישראלי-פלסטיני נחשב גורם מפלג בחברה הישראלית, ואכן ניכרים הבדלים משמעותיים בפילוח דמוגרפי לפי רמת דתיות ולפי שיוך פוליטי. מצב זה עשוי מצד אחד להוות הזדמנות עבור ההנהגה, שיכולה לעצב את המדיניות כרצונה, אבל ברוב המקרים הוא עלול להוביל לקיפאון מדיני ולשיתוק המערכת הפוליטית, שתתקשה להכריע לכאן או לכאן.

החסם השלישי הוא רמת האמון הנמוכה בפלסטינים וברצונם בשלום, ובעיקר החשדנות הרבה בדעת הקהל באשר למטרתם האמיתית של הפלסטינים. בתודעה הישראלית עדיין נטוע חשש ממחויבות ערבית להשמדת ישראל.

החסמים שתוארו קשורים יותר לפחד ולחשש, ולכן הם מקשים על ביצוע מהלכים משמעותיים לקראת פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני, ואף עשויים לחסום את הדרך לפתרונו. הנתונים מדגישים את הפער בין הפחד והחשש של הציבור לבין התקווה והחלום שלו. פחד הוא רגש שלילי המתקשר יותר עם המצוי, ואילו תקווה היא רגש חיובי המתקשר עם הרצוי. פחד פועל במהירות על בני האדם בעוד היווצרותה של תקווה כרוכה בתהליך קוגניטיבי מורכב, הדורש זמן ומאמץ. ככלל הדומיננטיות של הפחד מפחיתה סיכוי להתעוררותה של תקווה.⁴⁶